

Simbolinės ir buitinės lazdos funkcijos

Jurga Sajenkienė

Vytauto Didžiojo universitetas, Lyginamųjų kultūrų studijų programos magistrantė
Vytautas Magnus University, Master's student of the Comparative Cultures study program
j.sajenkiene@svako.lt

Jurgita Macienė

Šiaulių valstybinė kolegija, Vadybos ir komunikacijos katedros docentė, dr.
Šiaulių valstybinė kolegija / Higher Education Institution, Lithuania; Assoc. Prof. of the
Department of Management and Communication, PhD
j.maciene@svako.lt

Anotacija

Straipsnyje analizuojama, kokias funkcijas visiems gerai žinomas kasdienis įnagis – lazda – atliko seniau arba atlieka dabar. Aiškinamasi, kaip lazdos funkcijos keitėsi: nuo ginklo, skirto medžioti arba gintis, iki įvairiuose žaidimuose naudojamo atributo, nuo popiežiaus ar karaliaus išskirtinumo ženklo iki elgetos simbolio. Tyrimui pasitelkiami šiuo metu ir socialiniuose, ir humanitariniuose moksluose populiarūs dokumentų analizės ir tematinės analizės metodai, kai iš įvairių rašytinių šaltinių surinkta informacija yra sisteminama išskiriant temas ir analizuojama, taip charakterizuojant pagrindinį tyrimo objektą – simbolines ir buitines lazdos funkcijas.

Reikšminiai žodžiai: buitinė funkcija, lazda, simbolinė funkcija.

Symbolic and domestic functions of the stick

Summary

The article analyzes what functions the well-known everyday tool – the stick – performed in the past or performs now. It explains how the functions of the stick have changed: from a weapon intended for hunting or defense, to an attribute used in various games, from a sign of distinction of the pope or king to a symbol of a beggar. The research uses the methods of document analysis and thematic analysis, currently popular in both social sciences and humanities, when information collected from various written sources is systematized by identifying themes and analyzed, thus characterizing the main object of research – the symbolic and domestic functions of the stick.

Keywords: domestic function, a stick, symbolic function.

Įvadas

Tyrimo aktualumas. Lazda žmonių gyvenime atsirado neatmenamais laikais ir yra aktualus buities atributas iki pat šių dienų. Dažniausiai lazda siejama su vyresnio amžiaus žmonėmis kaip daiktas, skirtas pasiremti, tačiau tai nėra vienintelis jos pritaikymas. Laikui bėgant šio įnagio paskirtis ir funkcijos keitėsi – tai plėtėsi, tai siaurėjo, tačiau lazda niekada neišnyko iš žmonių gyvenimo. Vis dėlto mokslinių šaltinių (net ir publicistinių straipsnių), kuriuose būtų susisteminta medžiaga apie lazdų funkcijas, paskirtį, nėra gausu, nors šis objektas galėtų suteikti informacijos apie daugelį žmonių gyvenimo sričių: buitį, papročius, religiją, kultūrą ir meną, sportą ir kt. Kiek daugiau informacijos įvairių mokslo sričių tyrėjai pateikia apie senąsias ritualines lazdas (Butrimas, iš Jovaiša, Butrimas, 2003; Kaminskaitė, 2007; 2008; Petrauskas, 2017), rastas įvairių archeologinių kasinėjimų metu, krivūlę (Balsys, 2017), etnografinius aspektus – lazdos naudojimą kai kuriose apeigose, šokiuose, žaidimuose (Dundulienė, 1991; Urbanavičienė, 2000; Vyšniauskaitė, 2008). Lazdų įvairovę pagal jų darymo, puošybos būdą, lazdų ranktūrių formą aptarė ir lazdų įtaką lazdadirbių gyvenimui gvildeno J. Sajenkienė ir J. Macienė (2024).

Aptarus iš įvairių mokslinių ir publicistinių šaltinių surinktą negausią medžiagą apie lazdos naudojimo sritis ir atvejus aiškėja, kad trūksta tyrimų ir apibendrinto požiūrio, apimančio lazdos funkcijų klasifikavimą.

Tyrimo problema. Įprastai lazdos paskirtis suprantama taip – šis daiktas yra pagyvenusio ar sunkiai einančio žmogaus naudojamas ramstis, tačiau tai nėra vienintelė įnagio funkcija. Lazdos naudojimo sritys ir funkcijos keitėsi: nuo ginklo, skirto medžioti arba gintis, iki įvairiuose žaidimuose naudojamo atributo, nuo popiežiaus ar karaliaus išskirtinumo ženklų iki elgetos simbolio. Kartais lazdos įgaudavo simbolinę, ritualinę reikšmę, o kartais jų atliekamos funkcijos buvo siejamos su labai buitisku, kasdieniu naudojimu. Esamą lazdos funkcijų ištirtumo situacija suponuoja šiuos *probleminius klausimus: kokias funkcijas lazda atliko ir atlieka žmonių gyvenime? Kaip tos funkcijos keitėsi?*

Tyrimo tikslas – identifikuoti lazdos funkcijas. Straipsnio autorės nekelia tikslo koncentruotis į vienam kuriam nors laikotarpiui būdingus lazdos naudojimo atvejus arba tam tikros tautos ar religijos atstovų realizuotas lazdos funkcijas. Atvirksčiai, norima atpažinti ir apibūdinti kiek įmanoma daugiau ir įvairesnių lazdos pritaikymo galimybių bei situacijų.

Tiksliui pasiekti keliama *tyrimo uždaviniai*: 1) pagal moksliniuose ir publicistiniuose šaltiniuose pateiktą informaciją suklasifikuoti lazdos funkcijas; 2) apibūdinti lazdos atliktas ir atliekamas skirtingų tipų funkcijas.

Tyrimo metodologija

Tyrimo medžiaga (ji įtraukta į bendrą naudotos literatūros sąrašą) sudaro: iš mokslinių publikacijų, priskiriamų skirtingoms mokslo sritims, publicistinių šaltinių, kuriuose spausdinamas turinys atspindi įvairią tematiką, surinktos ištraukos, kuriose tik paminimos arba kiek plačiau aptariamos lazdos funkcijos; įvairių straipsnių antraštės, iš kurių aiškėja, kuriose srityse gali būti naudojama lazda; įvairių žodynų ar enciklopedijų medžiaga, tinkama apibūdinti tyrimo objektą. Tokia įvairi pagal publikavimo šaltinius, tyrimų sritis, tematiką, apimtį tyrimo medžiaga straipsnio autorių pasirinkta norint parodyti: 1) lazdos naudojimo universalumą – šis įnagis naudotas ir naudojamas skirtingomis epochomis, skirtingų tautų bei religijų atstovų; 2) lazdos funkcijų įvairovę ir kitimo galimybes; 3) susistemintos informacijos apie lazdos funkcijas trūkumą.

Tyrimo metodai. Tyrimas pagrįstas *teorinėmis išvalgomis*, išgrynintomis atliekant mokslinės ir publicistinės literatūros analizę ir sintezę. **Tyrimo medžiagai surinkti** taikytas humanitarinių mokslų srities (pavyzdžiui, filologijos, etnologijos mokslų kryptyse) ir socialinių mokslų srities (dažnai sociologijos, edukologijos, komunikacijos ir informacijos mokslų kryptyse) tyrimuose naudojamas *dokumentų analizės metodas* (žr. Kardelis, 2017), kurį taikant studijuojamas rašytinis bendravimas. Be tradicinių administracinių, mokslinių tekstų, rašytinis bendravimas „atsispindi tokiuose dokumentuose, kaip asmeniniai laišakai, dienoraščiai, straipsnių juodraščiai bei įvairiuose įrašuose, kaip pavyzdžiui, <...>, laikraštiniai straipsniai ir kt. Visi dokumentai bei įrašai susieti su kalba bei jos panaudojimu“ (Kardelis, 2017, 229). Kadangi dokumentai gali būti įvairaus pobūdžio, šiam tyrimui pasirinkti verbaliniai (pagal dėstymo formą) oficialūs ir neoficialūs (pagal bendrą reikšmę) dokumentai. *Verbaliniai dokumentai* „aprašo socialinius reiškinius, procesus bei požymius teksto forma“ (Kardelis, 2017, 225). Tai reiškia, kad kaip tyrimo medžiaga buvo pasirinkti įvairūs rašytiniai šaltiniai, kuriuose užfiksuota informacija jau nekinta. „*Oficialūs dokumentai* – tai tarnybinio pobūdžio dokumentai, t. y. tie, kurie buvo surinkti, parengti ir patvirtinti valstybinių ar visuomeninių organizacijų“ (Kardelis, 2017, 225). Tyrimo metu tokiais dokumentais buvo laikomi žodynai, enciklopedijos, mokslo leidiniuose publikuoti straipsniai ir pan. „*Neoficialūs dokumentai* neturi oficialaus teisingumo, tikrumo ar veiksmingumo patvirtinimo. Tai įvairūs asmeninio pobūdžio užrašai, pasiūlymai, projektai ir kt. Tačiau neoficialūs dokumentai reikšmingi tuo, kad neretai padeda įsigilinti į esmę, elgesio motyvą, įvairių poelgių pasikeitimą“ (Kardelis, 2017, 225). Kaip tokie dokumentai tyrimo metu traktuotos ištraukos iš publicistiniuose straipsniuose pateiktų interviu, publicistinių straipsnių medžiaga, informacija iš interneto svetainių, susijusi su lazda, ir pan. Pagrindinis tyrimo medžiagos atrankos kriterijus buvo lazdos, kaip tam tikro fenomeno, įvardijimas, išsamesnės ar ne tokios išsamios informacijos apie ją pateikimas.

Medžiagai analizuoti taikytas *tematinės analizės metodas*. Pasak V. Braun ir V. Clarke (2014), tai yra pagrįsta, nuosekli kokybinių duomenų kodavimo ir to kodavimo naudojimo sistema, skirta nustatyti tipiniams modeliams ir formuluoti su tyrimo problema susijusias temas. Duomenų analizė

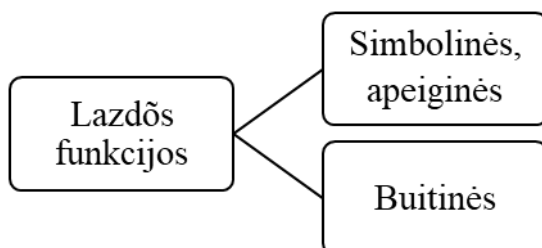
paremta *indukciniu požiūriu*, kai tyrimo duomenys rinkti tikslingai, siekiant nagrinėti konkrečią tyrimo problemą – *kokias funkcijas lazda atliko ir atlieka žmonių gyvenime? Kaip tos funkcijos keitėsi?* Indukcinės analizės tikslai yra a) sutraukti įvairialypę, plataus spektro neapdorotą tyrimo medžiagą į glaustas santraukas, b) atskleisti aiškius ryšius tarp tyrimo tikslo ir gautų rezultatų ir c) susisteminti duomenis, jungiant juos į stambesnius vienetus (Thomas, 2006). Šitokiu būdu analizuojant medžiagą, pasiekiamas tematinės analizės tyrimo rezultatas, kai išskiriamos tyrimo reiškinių, tyrimo objektą apibūdinančios temos. Jos atspindi tam tikrus informacijos aspektus, išryškina tyrimo objekto ypatybes, požymius. Tyrimo metu formuluotos *semantinės temos*, kurios „apima tiriamuose tekstuose aiškiai išreikštas prasmes, t. y. jos formuluojamos, apibūdinant faktines tų tekstų ištraukas“ (Žydzūnaitė, Sabaliauskas, 2017, 212). Šitos semantinės temos ir įvardijo lazdos funkcijas.

Tyrimo eiga. Tyrimas pradėtas nuo dokumentų bei įrašų atpažinimo, t. y. surinkta medžiaga, kurioje minima lazda ir jos funkcijos. Kadangi nėra aiškiai ir griežtai apibrėžta, kokia turėtų būti teminės analizės imtis, tyrimo duomenys rinkti tol, kol buvo randama naujos informacijos apie lazdos funkcijas. Toliau tyrimas vykdytas tokiais etapais (žr. Braun ir Clarke, 2006):

1. *Susipažinimas su tyrimo duomenimis.* Surinkti tekstai skaityti ne vieną kartą, kad būtų išskirtos prasminės idėjos, t. y. atrinkta konkreti informacija apie lazdos funkcijas.
2. *Duomenų kodavimas.* Prasminiams vienetams suteikti pavadinimai (kodai) ir atrinktos juos iliustruojančios tekstų ištraukos. Pavyzdžiui, citatai [Asklepijus, dar vadinamas Eskulapijumi] *antikiniame mene vaizduotas su lazda, apie kurią apsigijusi gyvatė priskirtas kodas „dievo lazda“.* Buvo atvejų, kai teksto ištraukai buvo priskirta daugiau nei vienas kodas, pvz., apie juokdario lazda šaltinyje kalbama ir kaip apie atvirkštinę valdžios ir galios funkcijų paskirtį (kodas „juokdario lazda“, ir kaip apie žaidimų elementą – lėlės analogą (kodas „žaidimų atributas“).
3. *Temų paieška ir peržiūra.* Panašūs savo turiniu kodai sujungti į grupes (potemes), pavyzdžiui, kodai „dievo lazda“, „šauklio lazda“ sujungti į grupę (potemę) „įvairių dievų lazdos“.
4. *Temų apibūdinimas.* Patikslinti kiekvienos temos aspektai ir jų reikšmės, suformuluoti temų pavadinimai, pavyzdžiui, potemės „šventųjų lazdos“, „popiežiaus lazda“ ir kt. sujungtos į temą „simbolinės, apeiginės lazdos funkcijos“.
5. *Ataskaitos rengimas.* Atlikta galutinė atrinktų tekstų ištraukų, susijusių su tyrimo problema, analizė, sukurtas straipsnio tekstas, kuris atspindi paskutinį tyrimo etapą, t. y. detalus tarpinis duomenų kodavimas nepristatomas, bet pateikiama patikslinta, apibendrinta ataskaita.

Lazdos funkcijų klasifikacija

Apie lazdos, kaip įvairiose srityse naudoto ir naudojamo įnagio, egzistavimą žinių randama iš seniausių laikų. Moksliniuose šaltiniuose užfiksuoti faktai datuojami šimtais metų prieš Kristų ir mūsų eros pradžia. Vienokios ar kitokios lazdos funkcijos minimos ir naujausiuose moksliniuose bei publicistiniuose šaltiniuose. Atlikus kokybinę teminę analizę nustatyta, kad lazdos funkcijas galima skirstyti pagal šias dvi plačias temas (žr. 1 pav.):

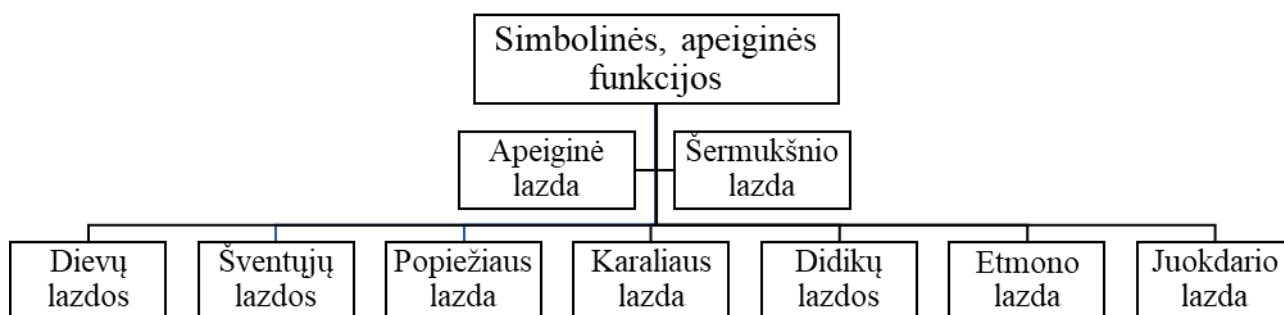
1 pav. Lazdos funkcijų skirstymas

Šaltinis: sudaryta straipsnio autorių pagal išanalizuotą tyrimo medžiagą.

Toliau straipsnyje lazdos funkcijos aptariamos detaliau, atskleidžiant, kurios potemės buvo priskirtos įvardytoms temoms, t. y. kurias konkrečias lazdos funkcijas galima priskirti simbolinėms, apeiginėms arba buitinėms funkcijoms.

Simbolinės, apeiginės lazdos funkcijos ir jų ypatybės

Vienos iš pačių seniausių rašytiniuose šaltiniuose minimų lazdos funkcijų gali būti vadinamos simbolinėmis arba apeiginėmis. Šios funkcijos būdingos lazdoms, kurias asmenys naudodavo religinių apeigų metu arba kurios yra tapusios tam tikro luomo, tam tikrų užimamų pareigų atpažinimo ženklu. Simbolinės lazdos funkcijos gali būti skirstomos smulkiau (žr. 2 pav.):

2 pav. Simbolinių, apeiginių lazdos funkcijų klasifikacija
Šaltinis: sudaryta straipsnio autorių pagal išanalizuotą tyrimo medžiagą.

Toliau tekste, remiantis tematinės analizės metodu išnagrinėtais įvairiais moksliniais ir publicistiniais šaltiniais ir išskirtomis atskiromis potemėmis, detaliau pristatomos simbolinės, apeiginės lazdos funkcijos.

1. Pirmą potemę – apeiginė, ritualinė lazda. Toliau aptariama šią potemę iliustruojanti įvairių šaltinių medžiaga.

1.1. Vienas iš seniausių radinių, patvirtinančių **lazdos kaip baltų apeigų atributo funkciją**, yra *Briedžių briedė*. Taip vadinama 44 cm ilgio apeiginė lazda su briedės galva, pagaminta iš briedžio rago trečiajame tūkstantmetyje pr. Kr. Radinį Šventosios senovės gyvenvietėje rado archeologė R. Rimantienė, 1966–1990 m. tyrinėjusi pajūrio akmens amžiaus gyvenvietes (Rimantienė, 1996). Muziejininkai ir restauratoriai pabrėžia briedės atvaizdo tikroviškumą. Itin išraiškingai perteiktas žandikaulis, šnervės, tarpuakyje esantis gumburėlis. Pasak archeologės D. Ostrauskienės (Rutkauskas, 2020), šis radinys atskleidžia, kokia buvo priešistorinė žmogaus pasaulėjauta, kuri siejama su tikėjimu, magija, galbūt apeigomis ir ceremonijomis¹.

Archeologai yra suradę ir daugiau *lazdų su briedžio figūrele*. Pasak A. Butrimo (Jovaiša, Butrimas, 2023), iš gana gausios kapuose rastų briedžių figūrėlių grupės matyti, kad jų reikšmė medžioklės magijoje, bendruomenių komunikacijos sistemoje ir mirusiųjų kulte visame Rytiniame Baltijos regione, o gal net ir platesnėse teritorijose, buvo gana svarbi, kas patvirtina ir lazdos apeiginę funkciją.

Apeigų atributo funkciją patvirtina ir Bajorų kapinyne rasta medinė *lazda su įraižomis*, kurios traktuojamos kaip turinčios apeiginę ženklavimo reikšmę (Petrauskas, 2017), arba Vilniaus žemutinėje pilyje ir kitose vietovėse surastos *lazdų su buožėmis* (plačiau apie lazdas su buožėmis žr.

¹ Ši rasta apeiginė lazda tapo paskata menininkams A. ir R. Uogintams ir skulptoriams A. Augučiu bei A. Sirtautui Juodkrantėje, Gintaro įlankoje, sukurti nendrių skulptūrų projektą „Saulės kelias“ (Jankuvienė, 2021). Skulptūrinę kompoziciją jungia rastos apeiginės lazdos su briedės galva motyvas. „Toks retas artefaktas labai svarbus Pamario kultūrai, todėl išdidintas jis ir yra skulptūrinės kompozicijos ašis, – pabrėžia A. Uogintas. – Pasak etnologo profesoriaus Liberto Klimkos, būtent Briedis senovės baltų kultūroje buvo laikomas žiemos valdovu, todėl Saulė mūsų kompozicijoje savo kelią pradeda ir baigia į šį simbolį, dar vadinamą – Briedžių briedė“. A. Uogintas akcentuoja, jog baltai skulptūrų nedarydavo, todėl rastoji Briedžių briedės galva ant apeiginės lazdos yra vienintelis skulptūrinis baltų artefaktas (Jankuvienė, 2021).

Kaminskaitė, 2008) liekanos. D. Steponavičienė, atkreipdama dėmesį į tai, kad daugiausia lazdu su buožėmis rasta į pietus nuo pastato, šalia kurio ėjo gynybinis griovys, jų radimvietę susiejo su lazdu naikinimo etapu. Mokslininkė teigė, kad po krikščionybės įvedimo buvo atsisakyta pagoniškųjų atributų, išmetant juos į šalia esantį griovį (Steponavičienė, 2007). Taigi, keičiantis tikėjimams, lazda prarado baltams būdingų apeigų atributo funkciją.

1.2. Lazdės kaip masonų apeigų atributo funkcija. Gumbuotą *akacijos lazda* per išventinimo ceremonijas ir dar kaip gedulo atributą naudojo masonai. Ši tradicija kilusi iš biblinės istorijos apie Hiramą, karaliaus Saliamono architektą. Hiramą mokiniai, nužudę jį dėl to, kad šis atsisakė dalytis amato paslaptimis, numetė ant jo kapo akacijos šakelę (Tresidder, 2005). Kituose šaltiniuose dar teigiama, kad Hiramą kapas buvo rastas po akacijos medeliu (Milinkevičiūtė, 2018), todėl masonų apeigose naudota iš šios medienos pagaminta lazda.

Iš aptartos medžiagos matyti, kad lazda naudota kaip apeigų atributas. Kaip senojo, baltų, tikėjimo apeigų ženklai yra atpažįstamos lazdos su briedžio galva, figūrėle arba lazdos su buožėmis. Krikščionybei keičiant pagonybę, atsisakyta ir lazdos, kaip apeigų atributo, funkcijos. Analizuotuose šaltiniuose nurodoma, kad lazda buvo svarbi ir masonų ritualų metu. Vadinasi, apeiginė lazda atliko vieną iš simbolinių lazdės funkcijų.

2. Su perėjimu nuo senojo tikėjimo prie krikščionybės gali būti siejama ir **šermukšnio lazdės apsauginė funkcija**, t. y. tyrimo metu išskirta antra potėmė. Lietuvių pasakojamojoje tautosakoje yra užfiksuotas ne vienas pavyzdys, kad suduodant, mušant šermukšnine lazda galima apsisaugoti nuo velnio, laumių ir laumiukų ne tik pačiam žmogui, bet ir apsaugoti gyvulius (Gritėnienė, 2016). Lietuvių pasakojamojoje tautosakoje minima, kad dar geresnė yra dviguba apsauga nuo velnio: ant šermukšninės lazdės reikia išpjaustyti kryžių ir tokia lazda mušti velnią. Taip pat sakmėse sakoma, kad velnią mušti reikia vienąsyk, bet labai stipriai, kartais – kad atžagaria ranka (Miliauskaitė, 2008). Vadinasi, šermukšnio lazda kaip apsisaugojimo nuo laumių įnagis naudota pagonybės laikais, o stiprėjant krikščionybei, šita lazdės funkcija dar sustiprinta ir paryškinta išpjaustytu kryžiumi.

Kita vertus, atliekant tematinę analizę ir tekstų ištraukoms priskiriant pirminius kodus, pastebėta, kad šiuose šaltiniuose minima ir dar viena lazdės funkcija (atskiras kodas) – mušimo, lazdos kaip ginklo naudojimo, apie kurią plačiau bus kalbama toliau straipsnyje.

Remiantis duomenimis, surinktais iš įvairių šaltinių, galima teigti, kad lazda ir pagonybės, ir perėjimo prie krikščionybės laikotarpiu atliko tam tikrą simbolinę funkciją, t. y. buvo naudojama kaip apsisaugojimo nuo pikto įnagis, kuriuo reikėdavo suduoti, mušti.

3. Šaltiniuose rastą informaciją žymint kodais, buvo išgryninta dar viena temos „simbolinės, apeiginės lazdės funkcijos“ potėmė – **įvairių dievų lazda**, kuri atspindi skiriamąją įnagio funkciją. Tokią simbolinę funkciją lazda įgavo Antikos laikais. Žymiausi dievai, vaizduojami su lazdomis rankose, yra graikų gydymo dievas Asklepijas (lot. Aesculapius) ir dievų pasiuntinys Hermis (romėnų mitologijoje Merkurijus). Asklepijus, dar vadinamas *Eskulapijumi*, „antikiniame mene vaizduotas su lazda, apie kurią apsigijusi gyvatė“ (VLE, 2024). Iki šių dienų šis simbolis – vaistinių ženklas, taip pat gydytojo profesijos atributas. Naujaisiais laikais nuo gydytojų emblemos vaistininkų simbolis skiriasi tuo, kad Eskulapijaus lazdės viršuje vaizduojama taurė, iš kurios geria gyvatė. Senesnis Eskulapijaus lazdės prototipas – tai lazda su dviem gyvatėmis, priklausanti šumerų akadų gydymo ir požemio pasaulio dievui Ningicidui (Ningizzida), kuris paprastai vaizduojamas lydimas raguotosios gyvatės ir buvo Lagašo karaliaus Gudeo (apie 2100 pr. Kr.) asmeninis dievas globėjas. Ešmunas (Jasumunu), finikiečių gydymo dievas, kuris garbintas ir Kartaginoje, laikomas Asklepijaus apsireiškimo forma ir vaizduotas su gyvatės lazda (Kunas, 1988; Mayromataki, 1997).

Eskulapijaus lazdės nereikia painioti su *kaducėjumi*, dievo *Hermio* (Merkurijaus) *šauklio lazda*, papuošta dviem susipynusiomis ir apie ją apsigijusiomis gyvatėmis bei sparnais. Lazda reiškė galią, gyvatė – išmintį, o sparnai – uolumą (Kunas, 1988; Mayromataki, 1997; TŽŽ, 2003, 342–343). Vėliau kaducėjus – stebuklinga priešybių suvienijimo ir santarvės lazda – tapo ir Merkurijaus, arčiausiai Saulės esančios planetos, simboliu (Michalovskis, 2014). Skersinė kryžma kaducėjaus apačioje buvo pridėta vėliau siekiant „sukrikščioninti“ pagonišką simbolį, kas buvo būdinga daugelio planetų ženklams. Lygiai tokiu pat žymeniu alchemikai žymėjo gyvsidabrį – keistą skystąjį metalą, iš kurio, kaip buvo tikima, gali būti išgaunamas grynas auksas. Priešybių sutaikymą liudijantis Merkurijaus

ženklas atrado savo vietą ir biologijoje, nes čia jis simbolizuoja hermafroditiskus, „vyriškų“ ir „moteriškų“ ypatybių turinčius organizmus (Michalovskis, 2014).

Taigi, iš tekstų ištraukų, pažymėtų kodais, buvo išgryninta potėmė „įvairių dievų lazdos“. Surinkta informacija leidžia teigti, kad Antikos laikais kaip dievų skiriamasis ženklas (lazdės funkcija) buvo svarbi ne tik pati lazda, bet ir simboliai, pavaizduoti ant įnagio. Iš aptartos medžiagos aiškėja, kad tokiu simboliu laikyta gyvatė.

4. Krikščionybės laikais simbolinę funkciją įgavo **šventųjų lazdos** (potėmė, priskirta temai „simbolinės, apeiginės lazdės funkcijos“). Tiek Senajame Testamente, tiek Naujajame Testamente randama istorijų, kai lazdai suteikta ypatinga funkcija – rodyti Dievo pasirinkimą. Dievo nurodymuose Mozei buvo pasakyta, kad išsirinkto vyro lazda išskleis pumpurus. „<...> Levio namų *Aarono lazda* [išskirta straipsnio autorių] buvo išsprogusi, – išskleidusi ne tik pumpurus, bet ir pražydusi, net su prinokusiais migdolais“ (*Šventasis Raštas*, Sk 17:23). Lazda buvo traktuojama kaip valdžios simbolis. Vadinasi, giminės galvės lazda buvo laikoma jo giminės emblema. Kai kur hebrajų žodis *lazda* taip pat ženklina ir *giminę* (*Šventasis Raštas*, Sk 17:17, 2 išnaša).

Dar viena Naujojo Testamento istorija siejama su šv. *Juozapo lazda*. Pagrindinis šv. Juozapo atributas yra migdolo žiedais pražydusi lazda. Apokrifuose² yra aprašyta stebuklą, dėl kurių būtent šv. Juozapas tapo Marijos vyru. Tų pasakojimų yra kelios versijos, tačiau visiems bendra tai, kad kunigai kvietę visus ateiti į Šventyklą su savo lazdomis – tas, kurio lazda pražysianti, būsiąs išrinktas. Stebuklas, parodęs, kad Dievas pasirinko šv. Juozapą, buvo balandis, išskridęs iš jo lazdės, arba ant jos nutūpęs balandis. Migdolo žiedai priskirti šv. Juozapui ne tik todėl, kad saldus migdolo (gr. *amigdale*) branduolys kietame kevale yra tarsi brangenybė nesudaužomame kiaušyje; hebrajiškas žodis *saked*, t. y. „migdolas“, labai panašus į žodį *šakad* – „saugoti“, o Juozapas kaip tik ir saugojo Mariją ir Jėzų (Lanzi, Lanzi, 2005).

Dar vienas šventasis – šv. *Rokas* – dailėje dažnai vaizduojamas su piligrimo atributais – *lazda* ir kelionmaišiu, permestu per petį, šalia jo kartais stovi legendinis Gotardo šuo³, nasruose laikantis duonos kepalą. Dažnai vaizduojamas, kaip sergantysis maru (rodantis koją su juoda dėme virš kelio). Laikomas ligonių, ypač sergančių maru, globėju (VLE, 2024). Kaip Dievo išrinktasis yra labiau atpažįstamas ne iš lazdės, bet iš raudono kryžiaus ženklo ant krūtinės, kurį turėjo jau gimdamas.

Tiltų, laivininkų, keltininkų, sielininkų, keleivių globėjas, saugantis nuo netikėtos mirties, šv. *Kristupas*, arba *Kristoforas* (lot. *Christophorus*, *Christopherus* – Kristų nešantis), nuo vidurinių amžių dailėje dažniausiai vaizduojamas su *palmės lazda*, brendantis upės viduriu ir sulinkęs nuo ant peties nešamo vaiko (jis viena ranka laimina, o kitoje laiko Žemės rutulį) svorio. Atributai – palmė, lazda ir Kūdikėlis Jėzus (VLE, 2024; *Šventasis Kristoforas...*, 2023).

Iš aptartos medžiagos matyti, kad Biblijoje šventųjų lazdos reiškė žmogaus išskirtinumą, rodė Dievo pasirinkimą, simbolizavo saugotojo, gynėjo poziciją (tai yra potėmė, išskirta tematinės analizės metu). Jeigu pati lazda ir neįgavo tokios konkrečios simbolinės funkcijos, ji atliko buitinę – pasirėmimo – funkciją (kita išskirta potėmė, kuri bus plėtojama toliau straipsnyje), tai lazda laikantis šventasis vis tiek buvo Dievo išskirtas iš kitų žmonių ir jam suteiktas globėjo vaidmuo.

5. Su Biblijos istorijomis yra siejama ir **popiežiaus⁴ liturginė lazda** (penkta temos „simbolinės, apeiginės lazdės funkcijos“ potėmė) – pastoralas, simbolizuojantis ganytojo apaštališkąją galią. Jo forma primena pražydusią Aarono lazda (Lanzi, Lanzi, 2005). Tai metalinė ilga (dažniausiai žmogaus ūgio) puošni lazda viršuje riestu galu.

Pastoralas nuo seniausių laikų yra *vyskupo arba abato liturginė lazda*, naudojama per didžiąsias iškilmes. Gerojo ganytojo lazda primenančio pastoralo viršus visuomet būna nulenktas arba visai susuktas į sraigatą, simbolizuojant vyskupo jurisdikcijos pavaldumą popiežiaus jurisdikcijai. Todėl

² Apokrifas [gr. apokryphos – paslėptas] – judėjų ir ankstyvųjų krikščionių lit. veikalas, nesutampantis su oficialiu religiniu mokymu ir dėl to neįtrauktas į kanonines Biblijos knygas (*TŽŽ*, 2003, 59).

³ Pasak legendos, dvarininko Gotardo šuo mirštančiam iš bado Rokui atnešė duonos ir Rokas pasveiko (VLE, 2024).

⁴ Dar pastoralas yra įvardijamas kaip vyskupo ar abato (ganytojiškoji) lazda. Pastoralas yra 3 dalių (kai pastoralas liturgijoje nenaudojamas, jos atskiriamos viena nuo kitos) – viršutinė dalis su riestu galu simbolizuoja vyskupo kaip ganytojo pareigas, vidurinė (už jos vyskupas laiko pastorala) – valdžią ir globą, apatinė – galią bausti ar drausminti. Rytų Bažnyčioje pastoralas yra mokymo ir valdžios simbolis; trumpesnis nei katalikų pastoralas. Yra rutulio formos (viršūnė užsibaigia rutuliu), kryžiaus formos (ant rutulio pritvirtintas kryžius) ir šv. Antano pastoralas (viršūnė T raidės formos). Šis pastoralas naudojamas Stačiatikių Bažnyčioje (VLE, 2024).

popiežiai, būdami suverenūs, Romoje niekuomet neturėdavo pastoralo (*Naujas popiežiaus pastoralas...*, 2009).

Nuo viduramžių popiežiams, po išrinkimo užėmus Laterano katedrą, būdavo įteikiami *Petro raktai* ir į pastoralą panaši lazda, vadinama *ferula*, kuri buvo popiežių žemiškos valdžios simbolis, panašiai kaip imperatorių skeptras. Kurį laiką popiežių *ferula*, jau kaip apaštališkosios galios simbolis, buvo pritaikyta liturgijai ir vartojama tada, kai apeigose vyskupas privalėjo turėti rankoje pastoralą, pavyzdžiui, kai suteikiami kunigų ir vyskupų šventimai arba kai šventinamos bažnyčios (*Naujas popiežiaus pastoralas...*, 2009). Laikui bėgant, popiežiai *ferulos* atsisakė. Kryžių primenančią *ferulą*, kaip ganytojo lazda, arba pastoralą, Romoje per didžiąsias apeigas pradėjo naudoti popiežius Paulius VI, popiežiaus pareigas pradėjęs eiti nuo 1963 m. Popiežiaus lazda su kryžiumi, kaip ir daug kitų meno kūrinių, 1964–1977 m. buvo sukurta paties Pauliaus VI rūpesčiu (VLE, 2004). Tradiciją naudoti pastoralą iki dabartinių laikų pratęsė jo įpėdiniai Jonas Paulius I ir II ir Benediktas XVI (*Naujas popiežiaus pastoralas...*, 2009).

Taigi, apibendrinant išanalizuotą medžiagą matyti, kad tas pačias – išskirtinumo, galios, valdžios, tik pirmiau žemiškos, paskui – ganytojiškos, – funkcijas atliko skirtingos lazdos (ferula ir pastoralas), o pastoralo priklausomybė bažnytinių luomų atstovams kito – nuo vyskupo arba abato iki paties popiežiaus.

6. Tematinės analizės metu išskirta dar viena potėmė, kurią iliustruojanti medžiaga atskleidė, kad kaip valdžios ir jėgos simbolis buvo naudojama ir **karaliaus lazda** – skeptras (gr. *skeptron* – lazda). Ilgesnė ar trumpesnė valdovo lazda, kaip karališkos valdžios atributas, minima pačiuose seniausiuose rašytiniuose bei ikonografiniuose vaizdiniuose. Pavyzdžiui, Hamurabio teisyno steloje (apie 1750 m. pr. m. e.) vaizduojamas sėdintis dievas Šamašas su skeptru rankoje. Egipto faraonai dažnai vaizduoti laikantys trumpas lenktas lazdas arba kai kurių vėlesnių Europos monarchijų skeptrus primenančias kovos buožes (Michalovskis, 2013). Krikščionybės laikais paveiksluose Dievas taip pat kartais laiko karališką arba imperatorišką skeptrą (Boespflug, 2012). Manoma, kad viduramžių Europos valdovų skeptras vienu metu galėjo išsivystyti iš keleto prototipų: a) piemens lazdos, b) trumpos kovos buožės ar kalavijo, c) pergale (šlovę) simbolizuojančių augalų šakelės. Dar manoma, kad imperatoriaus skeptras simbolizuoja tam tikrą metafizinę ašį, šventą simbolinę pasaulio koloną, kuri galėtų sietis su itin archajiškais Būties medžio vaizdiniais daugelyje senųjų Europos kultūrų. Čia skeptras tarytum tampa savotišku tarpininku tarp dieviškojo ir žmonių pasaulio, pasaulio tvarkos ir balanso garantu monarcho rankose (Michalovskis, 2013), gamtos jėgų valdytojo ženklų (Lanzi, Lanzi, 2005). Ne veltui ir Lietuvos karaliaus Mindaugo antspaude matoma, kad dešinėje rankoje Mindaugas laiko skeptrą, papuoštą lelija (Skurvydaitė, 2004).

Vadinasi, skirtingose kultūrose iš skirtingų prototipų atsiradusi karaliaus lazda – skeptras – atliko tas pačias išskirtinumo ir valdžios demonstravimo bei pasaulio tvarkdario funkcijas, kurias iliustruoja tematinės analizės metu atrinktos šaltinių ištraukos.

7. Apie tai, kad tam tikru valdžios simboliu buvo laikomos ir **didikų lazdos** (septinta temos „simbolinės, apeiginės lazdos funkcijos“ potėmė), galima spręsti iš Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus pamokslu „Maršalo lazda“ (Karpavičienė, 2017). Pasak lenkišką pamokslą į lietuvių kalbą išvertusios prof. E. Ulčinitės, maršalas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje buvo pareigybė, kaip ir vaivada, kancleris, kaštelionas, atsiradusi Viduramžiais. Vokiečių kalba *maršalas* reiškia žirgų prižiūrėtoją. Žirgas Viduramžiais buvo pagrindinis karų ir kovų dalyvis, kario bendrininkas, todėl ir žirgų prižiūrėtojo pareigybė buvo labai svarbi. Ilgainiui atsirado dvaro, Senato, teismo ir kiti maršalai – konkrečių vietų tvarkytojai, prižiūrėtojai, atlikdavę nemažai ir diplomatinių misijų. Jonas Stanislovas Sapiega, kuriam pamokslas „Maršalo lazda“ ir buvo skirtas, yra buvęs dvaro, teismo maršalas – labai svarbus LDK pareigūnas (Karpavičienė, 2017). Lazda pamoksle – valdžios simbolis, valstybės gynimo atrama.

Mirus aukštam pareigūnui, buvo įsigalėjusi tradicija sulaužyti jo lazda, nes žemiškoji to pareigūno galia jau pasibaigusi, o kitoje vietoje jo galios ir lazdos jau nebeprireiks (Karpavičienė, 2017).

Būtent didikų (kunigaikščių), o ne Lenkijos karalių lazda yra siejama su šv. Mauricijaus ietimi (Skurvydaitė, 2004), kurios ženklas ilgainiui nustojo būti svarbus, kas rodo, kad valdžios simboliai – insignijos⁵ – viduramžių epochoje įvairiose šalyse kito.

Kaip rodo surinktų šaltinių tematinė analizė, temai „simbolinės, apeiginės lazdos funkcijos“ galima priskirti ir potemę „didikų lazdos“. Išanalizuota medžiaga iliustruoja, kad lazda kaip valdžios, svarbos simbolį turėdavo ir įvairių šalių didikai. Ši simbolinė lazdos funkcija ilgainiui kito ir iš karalių, valdovų insignijų perėjo į kiek žemesnį rangą užimančių asmenų ženklus.

8. Nė kiek ne mažesnę vaidmenį tarp simbolių luomų ženklų vaidino ir **etmono⁶ lazda**. Nemėžio (kaimo Vilniaus rajono savivaldybės teritorijoje) herbe šalia jaučio – kantrybės, jėgos, išminties ir darbštumo simbolio, dešiniajame kampe pavaizduotas totoriškas motyvas – *bunčiukas*⁷. Tai iš senovės Turkijos ateinantis valdžios simbolis: *medinė lazda* iki 2,5 m ilgio, užsibaigianti rutuliu arba smaigaliu, papuoštu žemyn svyrančiais ašutais, vartota turkų, totorių ir kazokų kaip karinės valdžios ženklas (VLE, 2024). Nemėžio herbas atspindi ne tik seną ir reikšmingą šio kaimo istoriją, bet ir šiandien Nemėžyje darniai sugyvenančias kelias tautas: lietuvius, totorius, rusus ir lenkus.

Taigi, galima teigti, kad lazda kaip jėgos, tvarkos palaikymo simbolis buvo naudojama ir aukščiausiųjų karinės valdžios atstovų. Šių ženklų pavidalas galėjo būti vienos tautos perimtas iš kitos tautos, tačiau išlaikė tą pačią funkciją, kuri identifikuota tematinės šaltinių analizės metu.

9. Tematinė surinktų tekstų analizė parodė, kad gali būti išskirta devinta potemė – aptartoms valdžios ir galios lazdos funkcijoms atvirkštinę paskirtį simbolizuojanti **juokdario lazda**. Ir pats juokdarys gali būti suvokiamas kaip tam tikras simbolinis karaliaus brolis dvynys, o veikiau – giminiška jo priešingybė (Michalovskis, 2014b). Juokdarys turi savo karūną (juokdario galvos apdangalas), savo „skeptrą“ (pranc. *marotte*), savo valdžios rutulį (žirnių pripilta apvali tarškynė), savo medinį kardą (simbolinis karališkojo kardo analogas). Skirtumas yra tas, kad garbingai kilmei čia priešpriešinamas jos nebuvimas, valdovo orumui – juokdario kvailybė, o rūstybei – juokas ir išdaigos. Karaliaus žodis ir veiksmai buvo laikomi svariais ir neginčytiniais, o juokdario – tuščiais ir nieko nereikšiančiais. Taip karalius ir jo juokdarys tarsi papildydavo vienas kitą, kartu simbolizuodami realų ir „išvirkščią“, netgi stebuklingą pasaulį. Atrodytų paradoksalu, bet religingaisiais viduramžiais Vakarų Europoje buvo rengiamos ištisos „kvailių šventės“ ir „asilų eitynės“, kuriose besilinksminanti minia viešai rinko „juokdarių karalių“, „juokdarių popiežių“ ir pan. (Michalovskis, 2014b).

Dėl šių priežasčių ir klasikinis atributas – nedidelė, raižyta juokdario galva papuošta lazda (pranc. *marotte*⁸) – buvo tarytum „kvailio skeptras“ – sumažinta gyvo juokdario kopija. Šios lazdos kilmė ir paskirtis taip pat nėra iki galo aiškios. Tikriausiai valdovo juokdarys buvo laikomas visų šalies kvailių karaliumi, todėl ir turėjo savotiškos valdžios lazda (Michalovskis, 2014b).

Kita vertus, tematinės analizės metu teksto ištraukoms suteikti kodai parodė, kad ši lazda turėjo ir dar vieną funkciją – buvo juokdariškų žaidimų elementas, t. y. atstojo lėlę. Plačiau apie šią funkciją (potemę) rašoma toliau straipsnyje.

Atlikus surinktų mokslinių ir publicistinių šaltinių tematinę analizę, nustatyta, kad tekstų ištraukoms priskirti kodai gali būti sujungti į devynias potemes, įvardijančias konkrečias lazdos funkcijas („apeiginė lazda“, „šermukšnio lazda“, „dievų lazdos“, „šventųjų lazdos“, „popiežiaus lazda“, „karaliaus lazda“, „didiko lazda“, „etmono lazda“, „juokdario lazda“), kurios sudaro temą

5 Insignijos (lot. insignia) – valdžios, aukštų pareigų, visuomeninės padėties, luomo ženklai. Daromos iš įvairių vertingų medžiagų (tauriųjų metalų, dramblio kaulo, brangmedžio, brangių audinių), puošiamos brangakmeniais, emaliais, siuviniais ir kita. Valdovų insignijos (Europos valdovų insignijos dar vadinamos *regalijomis*): karūna, mantija, porfyra, **skeptras** [išskirta straipsnio autorių], sostas, vadinamasis karališkasis obuolys, didikų insignijos: šalmas, skydas, vėliavėlė, **įvairios formos lazda**, dvasininkų insignijos (pontifikalijos): popiežiaus – tiara, **pastoralas**, raktai, vadinamasis žvejo žiedas; kardinolo – **pastoralas**, žiedas, **pektoralas**; arkivyskupo – dvigubas kryžius, palijus, žiedas, pektoralas; vyskupo – mitra, **pastoralas**, pektoralas, žiedas (VLE, 2024).

⁶ Etmonas – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir kai kurių kitų šalių kariuomenės vadas (LKŽ, 2018; DLKŽ, 2024).

⁷ Bunčiukas [ukr. *bunčiuk* < turkų k. *buncuk* — arklio uodega] – medinė lazda, užsibaigianti rutuliu arba smaigaliu, papuoštu ašutais ir 2 sidabriniais šepetėliais; vartotas turkų, totorių, kazokų kaip karinės valdžios ženklas; Ukrainoje ir Lenkijoje — atmano arba etmono valdžios ženklas (TŽŽ, 2003, 117–118).

⁸ Iš prancūzų kalbos žodis *marotte* verčiamas kaip „niekniekis“, „užgaida“.

„simbolinės, apeiginės lazdos funkcijos“. Iš iliustracinės medžiagos matyti, kad apeiginės, ritualinės funkcijos pirmiausia yra siejamos su valdžios ir galios simboliu. Valdžia gali būti religinė (šventųjų, popiežiaus) arba pasaulietinė (karaliaus, didikų, kariuomenės vadų), galia demonstruojama tiesiogiai dėl užimamų pareigų (popiežiaus, karaliaus) arba suvokiama perkeltine reikšme (karaliaus juokdarys svarbiausias iš visų juokdarių).

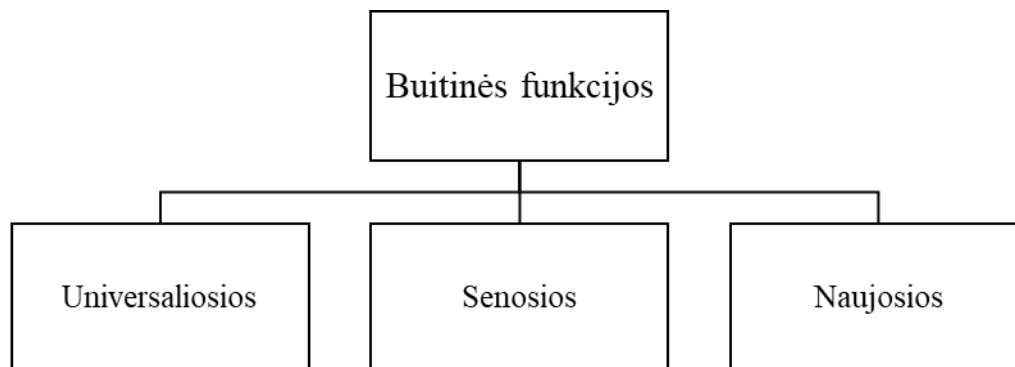
Apeiginės lazdos funkcijas patvirtina šaltiniai, kuriuose apibūdinami pagonybės arba perėjimo į krikščionybę laikais naudoti įnagai, turėję galių apsaugoti žmones nuo piktųjų dvasių. Kad lazda, kaip universalus simbolis, buvo naudota ritualų, apeigų metu, parodo ir rasta medžiaga apie masonų tradicijas.

Visas išskirtas lazdos funkcijas jungia tekstuose pasikartojantys leitmotyvai: išskirtinumas, galia, valdžia.

Kita vertus, pirminis teksto žymėjimas kodais atskleidė, kad viename šaltinyje gali būti minimos skirtingos lazdos funkcijos, analizės metu priskirtos skirtingoms potėmėms. Pavyzdžiui, juokdario lazda yra traktuojama kaip tam tikras simbolis, bet galima išvelgti ir jos buitinę funkciją – juokdariškų žaidimų elementą, t. y. tam tikrą lėlės analogą. Kita vertus, piemenys lazda naudodavo visiškai kasdienėse situacijose – pasiremti einant, suvaldyti gyvulius, bet šios lazdos kilmė yra siejama su šventųjų lazdomis, o jos funkcija priartinama Ganytojo, Karaliaus lazdos funkcijai.

Buitinės lazdos funkcijos ir jų ypatybės

Antroji plati tema, išskirta šaltinių analizės metu, gali būti įvardijama kaip buitinės lazdos funkcijos, nes pirminis informacijos kodavimas parodė kasdienį, aiškiai atpažįstamą šio įnagio pritaikymą įvairiose žmonių veiklose. Buitinės lazdos funkcijos skiriasi viena nuo kitos laiku, kada buvo ar yra aktualios: galima išskirti senąsias, naujasias ir universaliasias funkcijas (žr. 3 pav.), t. y. tris tematinės analizės metu išgrynintas potemes:

3 pav. Buitinių lazdos funkcijų klasifikacija

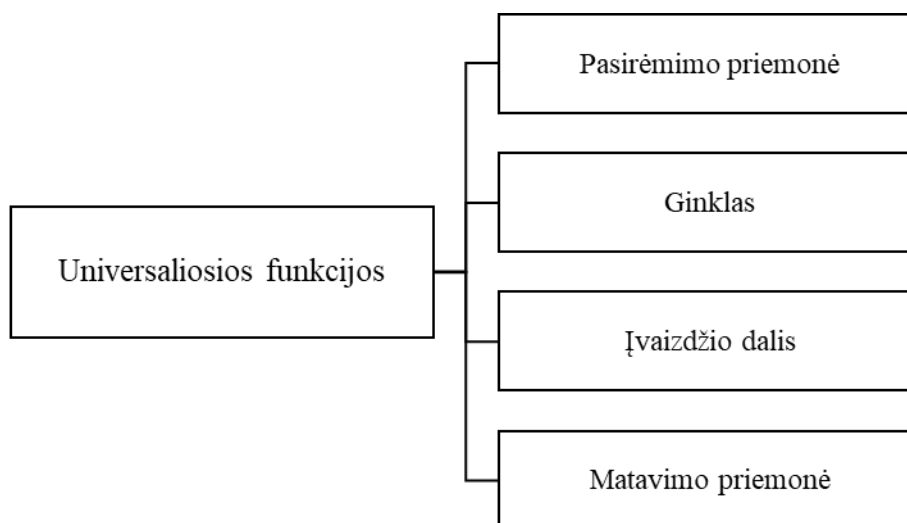
Šaltinis: sudaryta straipsnio autorių pagal išanalizuotą tyrimo medžiagą.

Straipsnio autorės šitokią buitinių funkcijų (potemių) skirstymą grindžia išanalizuota medžiaga: jei šaltiniuose kalbama, kad tam tikros įnagio funkcijos buvo aktualios ir senaisiais laikais, yra aktualios ir mūsų dienomis, tai jos priskiriamos *universaliosioms*. Senosioms ir naujosioms funkcijoms atskirti pasirinkta laiko riba yra maždaug XX a. penktasis dešimtmetis, kai vyko įvairūs politiniai, ekonominiai, socialiniai pasikeitimai. Vadinasi, jei šaltinių medžiaga pirminio kodavimo etapu susieta su aktualijomis iš ankstesnio laikotarpio nei XX a. viduryje, tokios lazdos funkcijos vadinamos *senosiomis*, o jei su vėlesniu laikotarpiu – *naujosiomis*.

Universaliosios lazdos funkcijos (žr. 4 pav.) atpažįstamos nuo seniausių laikų iki mūsų dienų. Tematinė šaltinių analizė parodė, kad dažnai jos minimos žodynuose ar enciklopedijose pateiktuose žodžio reikšmės aprašymuose – definicijose⁹ kaip esminės, pamatinės įnagio funkcijos. Taip pat informacijos apie šias funkcijas, aktualias skirtingais laikotarpiais, rasta ir istoriografiniuose šaltiniuose, moksliniuose bei publicistiniuose straipsniuose, interneto svetainėse ir pan. Toliau

⁹ Definicija – tikslus loginis apibrėžimas, sąvokos turinio nusakymas, apibrėžtis (DLKŽ, 2024).

straipsnyje detaliau analizuojamos įvairios potemės, priskirtos temai „universaliosios lazdos funkcijos“.

4 pav. Buitinių universaliųjų lazdos funkcijų klasifikacija
Šaltinis: sudaryta straipsnio autorių pagal išanalizuotą tyrimo medžiagą.

1. Turbūt viena iš pačių seniausių universaliųjų lazdos funkcijų yra **pasirėmimo priemonė**, ką parodė ir tematinė šaltinių analizė. „Lietuvių kalbos žodyne“ (LKŽ, 2018) *lazda* aiškinama kaip „apdailintas, be šakų, ppr. medžio stiebelis einant pasiremti, <...>“. Analogiškai reikšmė aiškinama ir „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (DLKŽ, 2024): *lazda* – „apdailintas stiebelis remtis, <...>“. Apie kitą potemę, išskirtą pirminio žodynų teksto kodavimo metu, straipsnyje rašoma toliau. Tik viena *lazdos* funkcija, išskirta aptariant žodžio reikšmę, yra minima „Lietuvių etnografijos enciklopediniame žodyne“ (2015, 157; toliau – LEEŽ): *lazda* – „apdailintas pagalys pasiremti“. Pirminę pasirinkimo funkciją tikriausiai atliko ir anksčiau aptartos lazdos (pvz., šventųjų, popiežiaus ir kt.), kurios tik vėliau įgavo simbolinę funkciją. Kaip pasirinkimo priemonė buvo naudojamos ir daugelis vadinamųjų asmeninių žinomų žmonių lazdų, kurios dabar saugomos kaip muziejų eksponatai. Pavyzdžiui, ant Antano Poškos¹⁰ lazdos, su kuria jis 1933 m. vaikščiojo po kalnus, išvardinti kalnynai, perėjos ir gyvenvietės (A. Poškos *lazda*, 2024). Vinco Mykolaičio-Putino lazda buvo iš šviesaus medžio, raižyta geometriniu ornamentu, lenktu galu, guminiu antgaliu (*Autentiška...*, 2024). Gražbylė Venclauskaitė¹¹ iki mirties naudojo metaline šviesiai rudos spalvos su juoda rankena pasivaikščiavimo lazda (*Gražbylės Venclauskaitės...*, 2024). Asmenines lazdas, kaip skaitmeninius objektus, saugo Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, Šiaulių „Aušros“ muziejus ir kitos kultūros institucijos, o jų pateikti įnagių aprašai panaudoti tematinės analizės metu.

Taigi, buitinė lazdos pasirinkimo funkcija buvo ir yra aktuali nuo seniausių iki mūsų laikų. Labai tikėtina, kad ir tos lazdos, kurios ilgainiui įgavo simbolines funkcijas, pirmiausia buvo naudojamos kaip pasirinkimo priemonė.

2. Antra universalioji buitinė lazdos funkcija, kuri išryškėjo šaltinių analizės metu išskyrus potemes, yra **ginklas**. Žodynuose ši funkcija (kaip atskira potemė) minima aiškinant lazdos reikšmę: „apdailintas, <...> medžio stiebelis <...>, *suđuoti* [išskirta straipsnio autorių] kam nors ir pan.“ (LKŽ, 2018), „apdailintas stiebelis <...>, *suđuoti* [išskirta straipsnio autorių] kam nors ir kt.“ (DLKŽ, 2024).

Tokia lazdos kaip ginklo, mušimo priemonės funkcija yra žinoma iš Mažosios Lietuvos istoriografinių XVI a. šaltinių. Pavyzdžiui, Jeronimo Maleckio 1583 m. leidinyje, pavadintame „Tikras Sambijos sūduvių aprašymas su jų ožio aukojimu ir ceremonijomis“, pasakojama:

¹⁰ Poška Antanas, iki 1929 m. Paškėvičius (1903–1992), lietuvių keliautojas, antropologas, žurnalistas. Vienas pirmųjų lietuvių esperantininkų (VLE, 2024).

¹¹ Gražbylė Venclauskaitė (1912–2017), Lietuvos teisininkė, advokatė, Pasaulio teisuolė, Šiaulių garbės pilietė (*Šiaulių Garbės CV*, 2019).

„Susirinkus į vieną vietą keturių penkių kaimų gyventojams, aukotojas, vadinamas vursaičiu, *lazda užmušdavęs* [išskirta straipsnio autorių] ožį, kurio mėsa būdavusi čia pat išverdama ir valgoma su kviečių paplotėliais. Juos iš paraugintos tešlos gniužulų išsikepdavę aplink ugnį sustoję vyrai, svaitydami tešlą iš rankų į rankas per liepsną. Per naktį puotavę, kaulus ir puotos likučius užkasdavę į žemę“ (Klimka, 2013).

Dar seniau lazdos kaip ginklo funkcija yra užfiksuota kitų tautų kovos meno aprašymuose. Pavyzdžiui, pasakojimuose apie kinų vienuolius minima *Šaolino lazda*. Visais laikais kumštis buvo ne pats patikimiausias ginklas, jei buvo galima pasitelkti pagali, ilgą lazdą, o dar geriau kardą ar ietį. Tačiau turėti ir naudoti ginklus vienuoliams draudė vienuoliškos taisyklės, o lazda buvo visuomet po ranka, ypač per tolimas keliones. Prie vieno jos galo galėjo būti pritvirtinamas metalinis antgalis su ant jo užmautais žiedais, kartais jis buvo nusmailinamas arba nuaštrinamas suteikiant jam pusemėnuli formą. Taip taiki, paprasta vienuoliška lazda virsdavo grėsmingu ginklu (*Šaolino lazda*, 2015).

Atliekant pirminį šaltinių kodavimą nustatyta, kad lazda ginklo funkciją atlieka ir XXI a. Tik kovoti pasirenkamos ne paprastos medinės, o tvirtos beisbolo lazdos. Jos ginklais tampa ir užsieniečių, ir lietuvių rankose. Pavyzdžiui, 2011 m. Didžiojoje Britanijoje staiga šimtus kartų padidėjo beisbolo lazdų paklausa. Keturi iš dešimties labiausiai perkamų daiktų skyriuje „Sportas ir poilsis“ buvo *plieninės bei medinės beisbolo lazdos* ir *teleskopiniai vėzdai*, panašūs į tuos, kuriuos turi policininkai. Kai kurie gyventojai reikalavo, kad prekybininkai sustabdytų prekybą arba atidėtų nupirktų lazdų pristatymą, nes taip tarsi buvo padedama vandalams. Kiti tvirtino, kad tik lazdos gali padėti žmonėms apginti savo namus ir parduotuves nuo marodierių (*Lazdos ir vėzdai...*, 2011). Panašus siautėjimas panaudojant ginklą – beisbolo lazdą – buvo fiksuojamas ir Lietuvoje: „Ariogaloje beisbolo lazdomis ginkluota gauja negailėjo futbolo sirgalių“ (Suslavičius, 2013), „Nauji metai Tiltagalių kaime prasidėjo beisbolo lazdomis ginkluotos gaujos siautėjimu“ (*Nauji metai...*, 2017) ir pan.

Esama šaltinių (Račiūnaitė-Vičinienė, 2012), kuriuose pateikiama pavyzdžių, kad skirtingose kultūrose mušimas¹², sudavimas turėjo ir teigiamą prasmę, pavyzdžiui, užtikrino gyvybingumą, vaisingumą, kas gali būti siejama su simboline lazdos kaip apeigų atributo arba apsaugos funkcija, t. y. straipsnyje jau aptartomis potėmis.

Apibendrinant iš įvairių šaltinių surinktą medžiagą, išanalizuotą koduojant ir sujungiant į potemes, matyti, kad per visus amžius lazda atliko ne tik taikaus įnagio, bet ir ginklo funkciją. Net ir senųjų apeigų metu ja galėjo būti suduodama, mušama (užmušama), tradicinė lazda (arba modifikuotas jos pakaitalas – beisbolo lazda) naudota ir naudojama kaip ginklas pulti arba apsiginti.

3. Dar viena universalioji lazdos funkcija atpažįstama, kai lazda naudojama kaip **įvaizdžio dalis** (trečia temos „universaliosios lazdos funkcijos“ potėmė). Galima teigti, kad savitai įvaizdį kūrė ir popiežiaus, karaliaus, etmono ir pan. lazdos, kurios atliko vadinamąją simbolinę funkciją. Juk galios, valdžios ženklas šiomis dienomis gali būti traktuojamas kaip tam tikras įvaizdžio ženklas.

Viena ryškiausių asmenybių, kurios įvaizdis neišsivaizduojamas be lazdos, buvo režisierius ir aktorius Čarlis Čaplinas (Charlie Chaplin, 1889–1977). Sėkmingesnio kinematografinio įvaizdžio kaip Č. Čaplino Mažasis Valkata nesukurta iki šiol (*Kino meno simbolis...*, 2019). Valkata atrodė gana keistas personažas: mažas katiliukas ant galvos ir didžiuliai batai, plačios kelnės ir siauras švarkelis. Įvaizdį papildė nedideli ūseliai, juodai paryškintos didelės liūdno akys ir *plona rotango*¹³ lazdelė. Reikšmės turėjo ir nedidelis aktoriaus ūgis – jis siekė vos 165 cm – ir liesas kūno sudėjimas. O keista išvaizda sudarė kontrastą su vargšo Valkatos nepriekaištingomis lordo manieromis. Jis delikatus, inteligentiškas ir mandagus, tačiau esant reikalui galintis pasukčiauti. Kartu jaudinamai naivus, užjaučiantis ir mėgstamas merginų, kurias pavergia gerumu (Osteikaitė, 2024).

Kitokį įvaizdį su kitokia lazda kuria televizijos laidos „Miško balsas“ vedėjas, edukatorius, lektorius, antrinio panaudojimo dizaino specialistas Giedrius Bučas. Jis „be lazdos ir krepšio į mišką jau senai neina. Nors aplinkiniai ir varsto nustebusiais žvilgsniais, Giedrius sako, kad dėl to nejaučia

¹² Nagrinėjamame straipsnyje dėmesys sutelktas į botagą, kuris irgi gali būti traktuojamas kaip tam tikra lazdos modifikacija.

¹³ Rotangas [ol. *rotting* < malaj. *rotan*], palmė *Calamus*; paplitusi daugiausia Azijos tropiniuose miškuose; stiebas iki 300 m ilgio, dygliuotas; uogos valgomos (TŽŽ, 2003, 652–653).

jokių kompleksų. Šie atributai tapo jo įvaizdžio dalimi. Jis, turėdamas rankose *specialią lazda*, kaskart surenka viską, ką randa miške ir prašosi į šiukšliadėžę. Jam daug keisčiau atrodo žmonės, lengvu žingsniu praeinantys pro numestas šiukšles“ (*Lazda ir atliekų krepšys*, 2022).

Kartais asmenys, savo stiliumi ir taip išsiskiriantys iš minios, įvaizdžio kūrimą baigia lazdos akcentu¹⁴. Šitai padarė ir britų dainininkas Samas Smithas (Samuel Frederick „Sam“ Smith, g. 1992), pasirodęs Paryžiaus mados savaitėje kaip Vivienne Westwood mados namų modelis. Podiumu jis žengė pasiremdamas *medine lazda*, o jo įvaizdis priminė modernų klajoklį (*Paryžiaus mados savaitėje...*, 2024). Kita vertus, lazda galėjo atlikti ir pirminę savo funkciją – ja dainininkas galėjo pasiremti, nes avėjo netradicinius aukštakulnius.

Apibendrinant analizės rezultatus, gautus išnagrinęjus įvairius šaltinius, galima teigti, kad lazda kaip įvaizdžio dalis buvo svarbi dar senaisiais laikais, kai simbolinės popiežiaus, karaliaus ar didiko lazdos galėjo būti suvokiamos kaip tam tikri įvaizdžio atributai. XX a. – XXI a. lazda ar jos atitikmuo kaip įvaizdžio elementas pasirenkama sąmoningai, kartais dar pritaikant ir pasirėmimo funkciją.

4. Tematinė šaltinių analizė rodo, kad lazda gali būti taikoma objektams matuoti. Įnagis naudotas ir dabar naudojamas kaip **įvairių matavimų priemonė**. Pirminis tekstų kodavimas parodė, kad *medinė arklio matavimo lazdelė* yra universalus įrankis, naudojamas tiek arklių ūgiui matuoti (viena potėmė), tiek naudoti kaip vaikščiojimo lazda (kita potėmė – „pasirėmimo priemonė“). Tradicinio dizaino iš medžio pagaminta lazda yra funkcionali ir gali būti naudojama kaip dekoratyvinis elementas.

Lazdelė turi nuimamą metalinį matavimo strypą, kuriuo galima išmatuoti arklio aukštį ties ketera. Šis strypas turi įmontuotą nivelyrą, todėl matavimo metu lengva išlaikyti horizontalumą. Bendras lazdelės ilgis, įskaitant matavimo strypą, yra 180 cm (*Medinė arklio matavimo lazdelė*, 2024).

Dar matavimo lazda naudojama kaip *miško taksacijos*¹⁵ prietaisas, skirtas medienos sortimentų storiui matuoti (VLE, 2024).

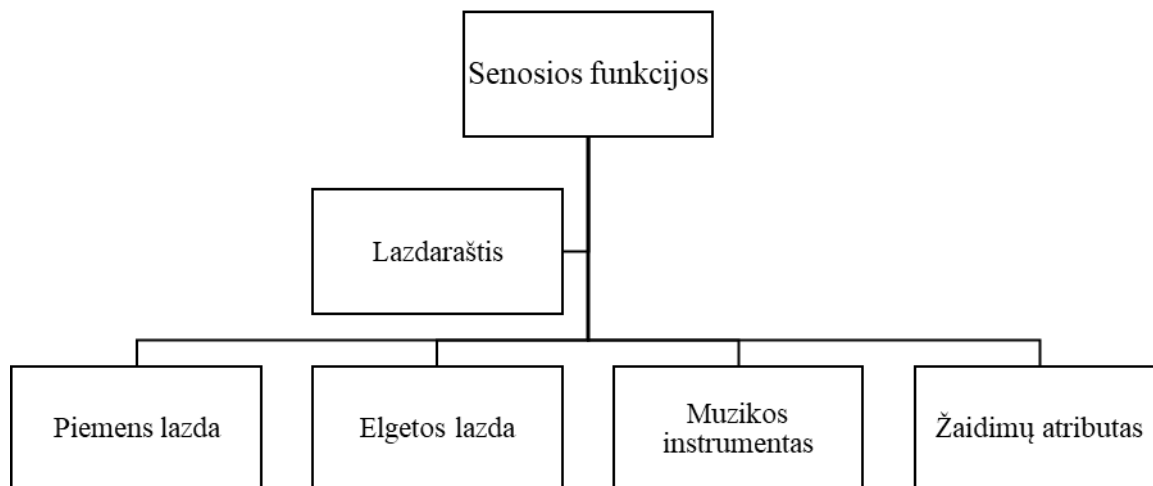
Taigi, išanalizavus šaltinius išskirtos potėmės rodo, kad lazda gali atlikti pagrindinę – matavimo priemonės – funkciją arba tiesioginę, įprastą – pasirėmimo funkciją.

Taigi, tiriamąją medžiagą sugrupavus pagal analizės metu priskirtus kodus, suformuluotos potėmės „pasirėmimo priemonė“, „ginklas“, „įvaizdžio dalis“, „matavimo priemonė“, kurios sujungtos į temą „universalios lazdos funkcijos“. Įvairiuose šaltiniuose pateikta informacija leidžia teigti, kad šios funkcijos buvo aktualios senaisiais amžiais, yra aktualios ir XX a. – XXI a.: pasirėmimo ir ginklo funkcijos padėjo ir padeda žmonijai išgyventi, įvaizdis išskyrė ar išskiria tam tikrus žmones pagal užimamą poziciją visuomenėje ar dėl išskirtinių asmeninių bruožų, o matavimo priemonė palengvina praktinę veiklą.

„*Senųjų buitinių lazdos funkcijų*“ (žr. 5 pav.) temą straipsnio autorės išskyrė pagal šaltinių medžiagą, kuri įvardija lazdos panaudojimą, buvusį aktualų iki maždaug XX a. penktojo dešimtmečio ir / arba šaltinių apibūdinamą kaip istorinį, etnografinį faktą. Temai priskirtos penkios potėmės įvardija funkcijas, kurios galėjo būti aktualios tiek lietuviams, tiek ir kitų tautų atstovams.

¹⁴ Valstybinio Šiaulių dramos teatro aktorius Vladas Baranauskas išsiskiria savo įvaizdžiu: „skrybėlė ar žaisminga kepuraitė, ilgas hipiškas baltas ar margas šalikas (pagal nuotaiką), po juo varlikė, o rankoje lietsargis bet koku oru. <...> Šalikas ant kaklo – nuo jaunystės. Pasakoja, jog buvo praradęs balsą ir reikia saugoti balso stygas. Lietsargis – „iš mandrystės“ (Jankuvienė, 2022). Taigi lietsargis – modifikuota lazda – atlieka įvaizdžio kūrimo funkciją.

¹⁵ Miško taksacija – miško materialusis, piniginis ir kokybinis įvertinimas. Vertinama pagal medžių (stačių ir gulsčių), medynų ir jų dalių pirminius požymius ir parametrus (taksacinius rodiklius), kurie nustatomi vizualiai arba iš aeronuotraukų ir kosmoso nuotraukų. Svarbiausi taksaciniai rodikliai yra medžių rūšis, amžius, aukštis, skersmuo, medyno sudėtis ir tankumas (skalsumas, glaudumas). Svarbiausias miško taksacijos tikslas – nustatyti medienos išteklius ir jų metinį prieaugį (VLE, 2024).

5 pav. Buitinių senųjų lazdos funkcijų klasifikacija
Šaltinis: sudaryta straipsnio autorių pagal išanalizuotą tyrimo medžiagą.

1. Pats seniausias rašto, kaip tokio, pavyzdys yra piktografija, o jos atšaka laikomas daiktinis raštas, kurio vienas iš tipų yra **lazdaraštis** – neilgos lazdelės su įvairių formų įpjovomis. Jį vartojo lietuviai, norvegai, Šiaurės Amerikos indėnai ir australų kviesliai (*Piktografija...*, 2008).

2. Pirminis tekstų kodavimas atskleidė, kad keletas kitų senųjų buitinių lazdos funkcijų XX a. vid. – XXI a. yra lyg ir praradusios savo aktualumą arba modifikuotos. Be to, šaltiniai rodo, kad aptariant įnagio naudojimą galima skirti ne po vieną funkciją (potemę). Viena iš tokių – **piemens lazdos** funkcija. Ja ginkluoti piemenys tarsi kariai *gindavo* savo bandą (Lanzi, Lanzi, 2005). Senuosius lietuvių papročius analizuojančioje literatūroje minima ir *simbolinė* piemens lazdos funkcija: per Jurgines po pirmosios ganiavos dienos pargenantį piemenį šeimininkė pasitikdavo su varške ar sūriu, įteikdavo jam lazda, kur sužymėti visi gyvuliai. Šis tą lazda padėdavo tvarto kampe, kad visi gyvuliai sugrįžtų po ganiavos sveiki (*Ganiklis...*¹⁶, 2024).

Rytprūsiuose piemuo turėdavo *skambančią lazda* (vok. *Klingerstock*), padarytą iš lengvos medienos su užmautais 2 kamanų žiedais ir ant šių laisvai suvertais 10 metalinių žiedų. Ji dar 1910 m. naudota Varmėje. Kratomos lazdos sukeltas triukšmas įspėdavo gyvulius (ypač jaučius) laikytis tvarkos, nes galėjo skaudžiai kliūti lazdos galu per šonkaulius. Lazdos skambėjimu nuo bandos baidyti ir laukiniai žvėrys. Pirmą kartą išgenant piemenys prie vartų sudėdavo kryžiumi tokią lazda ir kirvį ir pergindavo per juos gyvulius. Ganykloje lazda įsmeigdavo į žemę, ant jos pakabindavo savo kepurę. Tada 3 kartus apeidavo bandą ir ją žegnodamas berdavo *pelenus, kapo žemę* ir *bažnyčios smėlį*. Tai reiškėdavo: *kriksčionys nuo Viešpaties stalo atsikelia tik pasisotinę duona, taip ir gyvuliai turi laikytis kartu, kol juos gins namo*. Piemuo atsiklaupęs prie lazdos meldavęsis už gyvulius (*MLE*, 2024).

Dabar nei tiesioginė, nei simbolinė funkcijos nebėra aktualios, jos atpažįstamos kaip istorinis, etnografinis faktas. XXI a. aktualesnė yra modifikuotos lazdos funkcija – *gaudyti avis* (*Lazda...*, 2024). Tai metalinė reguliuojamo ilgio lazda, galuose turinti skirtingo dydžio sulenktus kablius. Jos paskirtis – labai praktinė, forma nėra kiek neprimena senosios piemens lazdos.

3. Senąją funkciją prarado ir **elgetos lazda**. XIX a. pab. – XX a. pr. pagrindiniai elgetos atributai būdavo *terbom* vadinami maišai ir lazdos su botagais (Džekčioriūtė, 2017). Dar šaltiniuose teigiama, kad viename lazdos gale būdavo prižišta virvė (botagas), o kitame gale – kirvukas. Šis įnagis buvo skirtas atsigitinti nuo šunų (*EA*¹⁷, 1545, sk. 40, p. 439, cit. iš Džekčioriūtė, 2011). Dabar elgetaujantių žmonių rankose lazda dažniausiai atlieka pasirėmimo ar daiktų rūšiavimo, stumdymo funkciją.

4. Tematinė tekstų analizė rodo, kad lazdos buvo naudojamos kaip **muzikos instrumentas arba jo dalis**. Vienos seniausių tokių lazdų, rastų Lietuvoje, yra datuojamos IX–XI a. ir vadinamos *raitelio*

¹⁶ Ganiklis – lietuvių ganyklų ir piemenų dievas, kurį mini M. Strijkovskis 1582 m. Vardo etimologija kildinama nuo žodžių „ganyti“, „ganykla“ (*Ganiklis...*, 2024).

¹⁷ EA – Lietuvos istorijos instituto Etnografijos skyriaus archyvas, byla Nr. 1545 „Elgetavimas“.

lazda. Tai yra senovės raitelio ginkluotės garsinis įrankis, muzikos instrumentas – kratomasis idiofonas¹⁸. Geležinio meniškai profiliuoto strypo (20–30 centimetrų ilgio, 1,2–2,8 centimetrų skersmens) viršutiniame gale įkabinta grandis; joje laisvai kybo 4–5 geležiniai kabučiai ir apkalas odiniam diržui pritvirtinti. Spėjama, raitelių vyresnysis, žvangindamas raitelio lazdos kabučiais ir pliauškindamas diržu, duodavo ženklą raiteliams pradėti žygį arba mūšį. Panašių lazdu dar rasta Skandinavijos valstybėse (išskyrus Daniją) ir Šiaurės Rusijoje (VLE, 2024).

Panašią funkciją galėjo atlikti ir jau anksčiau minėtas *bunčiukas*. Jis naudojamas kaip karinių orkestrų mušamasis (purtomas) muzikos instrumentas – ant koto pritvirtinta medinė svirtelė (skersinis) su varpeliais arba skardos plokštelėmis (TŽŽ, 2003, 117–118).

Valstybinio ansamblio „Lietuva“ muzikantų naudojamas ir *džingulis* – lazda, apkabinėta metaliniais žvangučiais, naudojama kaip pagalbinis ritminis instrumentas. Būgnelis sudarytas iš apskrito rėmelio su ištempta oda, kartais būgnelio rėme dar pritaikomi čerškantys skritulėliai (*Instrumentai*, 2024).

Muzikos instrumento funkciją atlieka kitokį pavidalą turinti *pūslinė*. Ji sudaryta iš sulenktos lazdyno lazdos, prie kurios galų pririšta styga iš vašku įtrintos virvelės, tarp jų įsprausta išpūsta kiaulės pūslė. Laikant stačiai apatiniu galu į žemę atremtą pūslinę ir braukiant per stygą smulkiai rumbuota lazdele (pjūkleliu), išgaunami žemi, duslūs garsai. Gana primityvus instrumentas, liaudyje vadinamas *boseliu*, *namine basedla*, *lankeliu*, *muzikiniu lankeliu*, *lankeliu su pūsle*, *bandurka*. Spėjama, kad tai vienas seniausių lietuvių liaudies muzikos instrumentų, kuris buvo plačiai paplitęs visoje Lietuvoje (*Virtualus muziejus*, 2020). Tokių instrumentų pavyzdžių saugoma Lietuvos nacionaliniame muziejuje, Kauno miesto muziejuje ir kitur.

Įvairių formų lazdos naudojamos kaip ne vieno *instrumento dalis*: būgno, skrabalų, metalofono lazdelės, smuiko, alto, violončelės, kontraboso strykas ir kt.

Iš tyrimo rezultatų matyti, kad dauguma su lazda siejamų muzikos instrumentų atsirado gerokai iki XX a. vidurio. Vadinasi, galima teigti, kad potėmė „muzikos instrumentas“ papildo temą „senosios buitinės lazdos funkcijos“.

5. Dar viena buitinė lazdos funkcija (išskirta tematinės analizės metu), žinoma nuo seno, yra **žaidimų atributas**. Viena iš pirmųjų, atlikusių šią funkciją, buvo jau anksčiau aptarta *juokdario lazda*, naudota kaip lėlės analogas. Kartais lazda tapdavo *lėlės atributu*. Tokių atvejų yra užfiksuota Šiaulių „Aušros“ muziejaus lobynuose. Pavyzdžiui, dekoratyvinė lėlė „Kvieslys“ dešinėje rankoje laiko ilgą lazda, apipintą žaliais medvilniniais siūlais, prie kurių priklijuotos žalios džiovintos gėlytės. Lazdos viršūnėje pritvirtintos 8 įvairiaspalvės tautinės juostelės ir balta šilkinė juostelė su rūtų vainikėliu. Viduryje vainikėlio – mažas varpelis iš žalsvo metalo (*Dekoratyvinė lėlė „Kvieslys“*, 2024). Dekoratyvinė lėlė „Kraičvežys“ dešinėje rankoje laiko trišakę kraičvežio lazda. Lazdos kotas apvyniotas sidabrinėmis ir raudonomis, o trišakė viršūnė puošta žalsvomis, rausvomis, geltonomis popierinėmis juostelėmis bei trimis apskritimais. Apskritimai apsukti įvairiaspalviu blizgančiu popieriumi (*Dekoratyvinė lėlė „Kraičvežys“*, 2024).

Nuo seno žaidėjai naudojo lazdas, virves, botagus, kurie buvo artimi didžiojo žaidimų sumanytojo – piemenėlio pagalbininkai. Lazdos žaidimuose būdavo naudojamos kaip *judriųjų žaidimų įnagai*, pavyzdžiui, atstodavo žirgus (apie tai dar XVIII a. rašė K. Donelaitis poemoje „Metai“; Donelaitis, 1977), tapdavo žaidimo dalyvių vaikymosi įrankiu (žaidimas „Ražemuko gaudymas“), būdavo reikalingos akmeniui į duobutę įvartyti (žaidimai „Ripką mušti“, „Kiaulę į dvarą varyti“) (Šlekonytė, 2006; Povilaitis, 2017; Steponaitis, 2019).

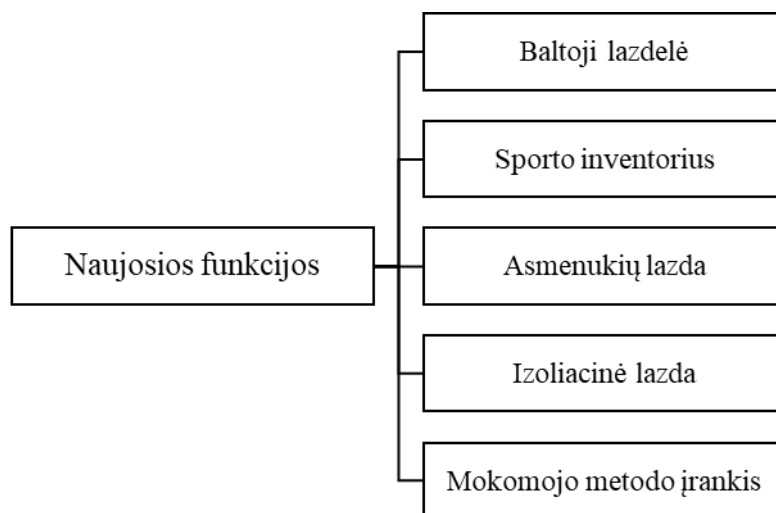
Kaip tam tikras žaidimų atributo analogas, galėtų būti įvardytas ir *lazdos naudojimas karnavale*, persirengėlių eitynės ir pan. Rytų Europos etnografijos tyrinėtojų darbuose yra užfiksuotas Trijų karalių dieną šoktas „Meškos šokis“, kai persirengėliai vaizduodavo „meškas“ su „meškininkais“, būdavo apsirengę išvirkščiais kailiniais, šokdavo kaip meškos su lazdomis (Buračas, 1993).

¹⁸ Idiofonai (gr. *idios* – savas, savitas + *phōnē* – garsas) – muzikos instrumentų rūšis – saviskambiai muzikos instrumentai. Garsus sukelia virpanti instrumento medžiaga (virpa visas instrumentas arba tik jo dalis) (VLE, 2024).

Europietiškojo karnavalo tradicijos atsikartoja ir kituose žemynuose. Punta Kanoje (Dominikos Respublika) tarp karnavalo kaukių yra *Los Diablos Cojuelos* (vns. *el Diablo Cojuelo*) – šlubi velniūkščiai, lengvai atpažįstami iš įmantrių velnio kaukių su kreivais dantimis bei ragais ir itin spalvingų kostiumų, papuoštų veidrodėliais, kaspinais ir varpeliais. Senųjų laikų karnavaluose *Diablos Cojuelos* tvarkė įsisiautėjusią minią, užtikrindami laisvą kelią eisenai. Jie turi virvės botagą ir lazda su gale prikabinta kiaulės ar karvės pūsle miniai talžyti. Aptalžymas lemia nukentėjusiajam sėkmę (Račiūnaitė-Vičinienė, 2012).

Apibendrinant iš įvairių šaltinių surinktą medžiagą apie senąsias buitines lazdos funkcijas, galima teigti, kad dalis jų yra užfiksuota kaip istoriografinė, etnografinė medžiaga ir XX a. vid. – XXI a. nebėra aktualios. Kai kurias šiai grupei priskiriamas funkcijas atliekanti lazda buvo modifikuota ir yra naudojama kaip aktualus šiandienos įnagis.

Paskutinė buitinių lazdos funkcijų grupė, išskirta atlikus tekstų tematinę analizę, gali būti įvardyta kaip *naujosios funkcijos* (tema) (žr. 6 pav.), nes atsirado (ar buvo pakeistos, pritaikytos) palyginti neseniai, maždaug XX a. Apie vienas iš jų tyrinčiuose šaltiniuose rašoma plačiau, kitos tik įvardijamos, nepateikiant ilgų komentarų. Pagal įvairių šaltinių medžiagą buvo išskirtos penkios konkrečios funkcijos (potemės).

6 pav. Buitinių naujųjų lazdos funkcijų klasifikacija
Šaltinis: sudaryta straipsnio autorių pagal išanalizuotą tyrimo medžiagą.

1. Adaptuotą universalią pasirinkimo funkciją įgavo **baltoji lazdelė** – specialus įnagis, skirtas neregiam. Šiuo metu pasaulyje labai paplitusi ilgoji baltoji lazdelė. Lazdelė parenkama pagal žmogaus ūgį: 10–15 cm iki smakro. Taisyklingai laikoma ir naudojama, neregį ji apsaugo nuo daugelio kelyje pasitaikančių kliūčių.

Aklieji su lazdomis vaikščiojo nuo seniausių laikų. Tačiau tik XX a. pradžioje, ypač po Pirmojo pasaulinio karo, pradėta suprasti, kad lazdelė regėjimo netekusiam žmogui gali būti labai naudinga. Patirtis parodė, kad įgudusiose rankose ji labai padidina neregio savarankiškumą, praplečia judėjimo laisvę, gerina pasitikėjimą savimi (Valenta, 2015).

2. Dar vieną funkciją lazda atlieka kaip **sporto inventorius**. Skiriasi tokių sporto įrankių ilgis, forma, medžiaga, iš kurios pagaminti, naudojimo taisyklės ir pan., tačiau visi jie yra lazdos variacija. Pirminis tekstų kodavimas parodė, kad be gerai žinomų ledo ritulio¹⁹, žolės riedulio²⁰ lazdu, dar

¹⁹ Ledo ritulio lazdos yra maždaug 150–200 cm ilgio, sudarytos iš ilgo plono koto, kurio viename gale yra plokščias pailgėjimas, vadinamas ašmenimis.

²⁰ Žolės riedulio lazda – rieta, skirta varytis, perduoti, stabdyti, smūgiuoti ir mesti kamuoliuką. Dešinė lazdos pusė yra apvalaus pjūvio, o kairė – plokščia. Kamuoliuką liesti galima tik plokščia lazdos dalimi, todėl lazda reikia nuolat sukiooti. Jo lietimasis apvalaus pjūvio dalimi traktuojamas kaip taisyklių pažeidimas.

naudojamos beisbolo²¹ lazdos, pačių įvairiausių formų ir techninių charakteristikų treniruočių lazdos, šiaurietiško ėjimo, slidžių (slidinėjimo) lazdos, šuolio į aukštį kartis²² ir kt. inventorius. Kartais ši sporto įrankių funkcija yra pakeičiama kitomis, pavyzdžiui, lazdos kaip ginklo arba pasiremimo priemonės (šios funkcijos, kaip atskiros potemės, straipsnyje jau buvo aptartos anksčiau).

3. Viena iš pačių naujausių lazdos funkcijų, atsiradusi XXI a., yra **asmenukiu²³ lazda** – teleskopinis įrankis, skirtas laikyti mobilųjį telefoną tam tikru atstumu nuo besifotografuojančio ar besifilmuojančio asmens. Šios lazdos išpopuliarėjo dėl sudarytos galimybės fotografuoti ir filmuoti save ir draugus nesikreipiant pagalbos į kitus žmones.

4. Pagal analizuojamų šaltinių medžiagą išskirta dar viena potemė ir įvardyta lazdos funkcija – **izoliacinė lazda**. Ji skirta elektros darbams aukštos įtampos įrenginiuose, kai svarbu darbuotoją apsaugoti nuo kontakto su laidžiais paviršiais (*Aukštos įtampos...*, 2024).

5. Surinkta medžiaga rodo, kad lazda gali būti pritaikyta ir kaip **mokomojo metodo įrankis**. Kiekvienas komandos narys ilgą (apie 2 m ilgio) lazdą turi liesti tik vienu ištiestu pirštu (geriausiai smiliumi). Dalyvių užduotis – nuleisti lazdą ant žemės (Misiukonis ir kt., 2014). Ši lazdos funkcija kiek siejasi su žaidimo atributo funkcija, nes irgi esama žaidybinių elementų.

Apibendrinant šaltiniuose rastą informaciją apie naujas lazdos funkcijas (trečių buitinių lazdos funkcijų temą), galima teigti, kad išskirtos penkios potemės identifikuoja įnagio naudojimo galimybes, atsiradusias XX a. – XXI a. kartu su į žmonių gyvenimą ateinančiais naujais reiškiniais. Išanalizuota medžiaga rodo, kad pagal poreikį galėjo būti modifikuota pati lazda, t. y. pakeista jos forma.

Išvados

1. Tematinės analizės metu išnagrinėjus iš įvairių mokslinių ir publicistinių šaltinių surinktą medžiagą, buvo išskirtos dvi temos: „simbolinės apeiginės lazdos funkcijos“ ir „buitinės lazdos funkcijos“. Šias temas sudarė potemės, kurios įvardijo ir konkrečias lazdos funkcijas, atpažintas pirminio teksto kodavimo metu. Iš viso identifikuotos dvidešimt trys potemės: devynios įvardijo simbolines, ritualines lazdos funkcijas, keturiolika – buitinių įnagio panaudojimo atvejų. Tekstams priskiriant kodus paaiškėjo, kad kartais ta pati lazda galėjo atlikti skirtingas funkcijas – analizuojama medžiaga iliustruodavo skirtingas potemes. Tokia dviguba prieskyra galima dėl to, kad buitinės lazdos funkcijos neretai yra kilusios iš simbolių ir išlaikė atpažįstamas sąsajas arba tas pats įnagis naudojamas dvejopai.

2. Išanalizavus šaltinius nustatyta, kad lazdos funkcijos keitėsi priklausomai nuo besikeičiančios visuomenės poreikių ir mąstymo ypatybių. Plačiau prasme lazda gali būti suvokiama kaip ginklas, tvirta atspara bei tam tikro išskirtinumo ženklas. Šios trys pagrindinės funkcijos laikui bėgant keitėsi vietomis pagal svarbą, buvo modifikuojamos arba iš jų kilo kitos funkcijos. Vis dėlto lazda kaip galios, valdžios, išskirtinumo archetipas suvokiama nuo seniausiųjų laikų (apeigų simbolis, dievų simbolis) iki pat XXI a. (įvaizdžio dalis). Ji atspindi visuomenės narių priklausymą skirtingiems sluoksniams nuo pačių turtingiausių ir galingiausių (popiežiaus, karaliaus, didikų lazdos) iki sunkiai besiverčiančių (piemenų, elgetų, juokdario lazdos) asmenų. Lazdos funkcijos siejamos su apsauga, malonės parodymu, pagalbos suteikimu (šermukšnio, dievų, šventųjų lazdos), bet ir įvairaus smurto (apeiginės lazdos, ginklas) formomis. Apibendrinant galima teigti, kad lazda buvo ir yra naudojama kaip daugiafunkcis įnagis.

3. Šis tyrimas atliktas siekiant apibendrinti įvairiuose šaltiniuose skelbiamą medžiagą apie lazdą ir jos funkcijas. Tai galėtų būti įvadas į konkretesnius praktinius tyrimus, dėmesį sutelkiant į atskiriomis epochomis išryškėjusias lazdos funkcijas, skirtingų tautų arba religijų atstovų pasirinkimą naudoti lazdą arba skirtingas šio įnagio pritaikymo situacijas.

Literatūra

²¹ Beisbolo lazda, dar vadinama kuoka, yra lygi, suapvalinta gale. Kuokos būna medinės, aliuminės, plastikinės ir kombinuotos. Aliuminės kuokos toliau numuša kamuoliuką, bet profesionalų lygyje jos leidžiamos tik medinės.

²² Šuolis su kartimi – lengvosios atletikos rungtis, kurioje sportininkas, naudodamasis ilga ir lanksčia kartimi (dažniausiai pagaminta iš stiklo arba anglies pluošto), privalo peršokti per į tam tikrą aukštį pakeltą kartelę jos nekliudydamas.

²³ Asmenukė – autoportretinė nuotrauka, daroma išmaniuoju telefonu ir dedama į socialinius tinklus.

1. A. Poškos lazda (2024). LMA Vrublevskių bibliotekos T. Vrublevskio skaityklos dokumentas F186-211.
2. Aukštos įtampos operatyvinė izoliuojanti lazda. (2024). *Elektrotechnikos sprendimai*. Žiūrėta 2024-11-30 internete: <https://www.elsprendimai.eu/aukstos-itamos-operatyvine-izoliuojanti-lazda-elektros-pastotems-iki-220v>.
3. *Autentiška V. Mykolaičio-Putino lazda*. (2024). Žiūrėta 2024-12-03 internete: <https://www.europeana.eu/lt/search?page=1&view=grid&query=V.%20Mykolai%C4%8Dio%20putino%20lazda>.
4. Balsys, R. (2017). Lietuvių ir prūsų kulto tarnai: Criwe. *Gimtasai kraštas: Mokslo darbai, etnologija, 1*, 5–10.
5. Boesflug, F. (2012). Karalius pagal Dievo paveikslą? Karališki ir dieviški simboliai mene. *Acta Academiae Artium Vilnensis* 65–66, 13–38.
6. Braun, V., ir Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. Žiūrėta 2025-01-14 internete: <https://research.ebsco.com/c/ezl34m/viewer/pdf/v4qj4223rz>.
7. Braun, V., ir Clarke, V. (2014). What can “thematic analysis” offer health and wellbeing researchers? *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 9. Žiūrėta 2025-01-14 internete: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.3402/qhw.v9.26152?needAccess=true>.
8. Buračas, B. (1993). *Lietuvių kaimo papročiai*. Vilnius: Mintis.
9. *Dekoratyvinė lėlė „Kraičvežys“*. (2024). Žiūrėta 2024-12-03 internete: <https://www.limis.lt/valuables/e/805391/134159323>.
10. *Dekoratyvinė lėlė „Kvieslys“*. (2024). Žiūrėta 2024-12-03 internete: https://www.europeana.eu/it/item/2021802/LIMIS_134053143.
11. *DLKŽ – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. (2024). Žiūrėta 2024-11-30 internete: <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas>.
12. Donelaitis, K. (1977). *Raštai*. Vilnius: Vaga.
13. Dundulienė, P. (1991). *Lietuvių etnologija*. Antrasis papildytas leidimas. Vilnius: Mokslas.
14. Džekčioriūtė, V. (2011). *Dievas elgeta: elgetos vaizdinys lietuvių papročiuose ir mitologijoje: magistro darbas*. Vilnius: Vilniaus universitetas. Žiūrėta 2024-11-29 internete: <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:2148715/datastreams/MAIN/content>.
15. Džekčioriūtė, V. (2017, rugsėjo 4). Elgetos ir elgetavimas tradiciniame Lietuvos kaime. *Alkas.lt*. Žiūrėta 2024-11-29 internete: <https://alkas.lt/2017/09/04/v-dzekcioriute-elgetos-ir-elgetavimas-tradiciniame-lietuvos-kaime/>.
16. Ganiklis – ūkio gyvulių globėjas. (2024). *Lietuviais.lt*. Žiūrėta 2024-11-30 internete: <https://lietuviais.lt/dievai/ganiklis-ukio-gyvuliu-globejas/>.
17. *Gražbylės Venclauskaitės pasivaikščiojimo lazda*. (2024). Žiūrėta 2024-12-03 internete: https://www.europeana.eu/lt/item/2021802/LIMIS_282028382.
18. Gritėnienė, A. (2016). Šermukšnio vaizdinys „Lietuvių kalbos žodyne“. *Tautosakos darbai*, 52, 85–104.
19. Instrumentai. (2024). *Valstybinis ansamblis „Lietuva“*. Žiūrėta 2024-11-30 internete: <https://ansamblis-lietuva.lt/apie-mus/tautiniai-instrumentai/>
20. Jankuvienė, R. (2021, birželio 28). Redos ir Arūno Uogintų nendrinė kompozicija papuošė Kuršių neriją. *Šiaulių kraštas*. Žiūrėta 2024-11-16 internete: <https://www.skrastas.lt/kultura/redos-ir-aruno-uogintu-nendrine-kompozicija-papuose-kursiu-nerija>.
21. Jankuvienė, R. (2022, birželio 15). Skėtis, šalikas ir peteliškė. Vladui Baranauskui – 75-eri. *Šiaulių kraštas*. Žiūrėta 2024-11-25 internete: <https://www.skrastas.lt/atolankos/sketis-salikas-ir-peteliske-vladui-baranauskui-75-eri>.
22. Jovaiša, E., ir Butrimas, A. (Sud.). (2003). *Lietuva iki Mindaugo: straipsnių rinkinys*. Vilnius: Elektroninės leidybos namai, Vilniaus dailės akademijos leidykla.

23. Kaminskaitė, I. (2008). XIII–XV a. medinės lazdos su buoželėmis: faktai ir hipotezės. *Lietuvos archeologija*, 34, 151–170.
24. Kardelis, K. (2017). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai* (2-as leidimas). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
25. Karpavičienė, D. (2017, lapkričio 11). „Maršalo lazda“ – Sarbėvijaus pamokslas mirusiam didikui. *Šiaulių kraštas*. Žiūrėta 2024-11-17 internete: <https://www.skrastas.lt/krasto-zinios/marsalo-lazda---sarbėvijaus-pamokslas-mirusiam-didikui>.
26. Kino meno simbolis – Čarlis Čaplinas (2019, balandžio 28). *Respublika*. Žiūrėta 2024-11-20 internete: https://www.respublika.lt/lt/naujienos/pramogos/kinas_muzika_tv/kino_meno_simbolis__carlis__caplinas/.
27. Klimka, L. (2013, lapkričio 12). Po Šv. Martyno – Baltojo oželio šventė. *Klaipėda*. Žiūrėta 2024-11-20 internete: <https://klaipeda.diena.lt/naujienos/ivairenybes/gamta/libertas-klimka-po-sv-martyno-baltojo-ozelio-svente-427601>.
28. Kunas, N. (1988). *Senovės Graikijos legendos ir mitai*. Kaunas: Šviesa.
29. Lanzi, F., ir Lanzi, G. (2005). *Šventieji globėjai ir jų simboliai*. Vilnius: Alma littera.
30. Lazda avių gaudymui dvipusė. (2024). *Avena*. Žiūrėta 2024-11-30 internete: <https://avena.lt/preke/lazda-aviu-gaudymui-dvipuse/>.
31. Lazda ir atliekų krepšys – Giedriaus Bučo įvaizdžio dalis. (2022, kovo 18). *Lietuvos rytas*. Žiūrėta 2024-11-16 internete: <https://www.lrytas.lt/gamta/keliones/2022/03/18/news/lazda-ir-atlieku-krepsys-giedriaus-buco-ivaizdzio-dalis-22765838>.
32. Lazdos ir vėzdai – paklausiausios prekės Britanijoje. (2011, rugpjūčio 12). *Alfa.lt*. Žiūrėta 2024-11-16 internete: <https://www.alfa.lt/straipsnis/12142658/lazdos-ir-vezdai-paklausiausios-prekes-britanijoje/>.
33. LEEŽ – Kulnytė, B., Lazauskaitė, E. (Sud.). (2015). *Lietuvių etnografijos enciklopedinis žodynas*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus.
34. LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas*. (2018). Žiūrėta 2024-11-14 internete: <http://www.lkz.lt>.
35. Mavromataki, M. (1997). *Greek Mythology and Religion*. Athens: Editions Hailati.
36. *Medinė arklio matavimo lazdelė*. (2024). Žiūrėta 2024-11-29 internete: <https://www.tiendacaballos.com/lt/comprar/baston-para-medir-caballos-de-madera/?srsltid=AfmBOop2Trn72fhSFjjH9AhQ5f6c4IaY-3PRrHNvnL1uPB6xZujOs02S>.
37. Michalovskis, V. (2013, liepos 6). Apie sakralų karališkos valdžios principą ir monarcho regalijas. *Lietuvos rytas*. Žiūrėta 2024-11-17 internete: <https://www.lrytas.lt/kultura/istorija/2013/07/06/news/apie-sakraluji-karaliskos-valdzios-principa-ir-monarcho-regalijas-4977174>.
38. Michalovskis, V. (2014a, gegužės 6). Dangaus kūnų simbolika. *Šiaurės Atėnai*. Žiūrėta 2024-11-17 internete: <http://www.satenai.lt/2014/05/06/dangaus-kunu-simbolika/>.
39. Michalovskis, V. (2014b, rugpjūčio 12). Juokdariai: istorija ir simbolika. *Šiaurės Atėnai*. Žiūrėta 2024-11-17 internete: <http://www.satenai.lt/2014/08/12/juokdariai-istorija-ir-simbolika/>.
40. Miliauskaitė, A. (2008). *Medžiai lietuvių pasakojamojoje tautosakoje*. Magistro darbas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
41. Milinkevičiūtė, D. (2018). Tarp dviejų kolonų: XVIII a. pabaigos – XIX a. pradžios Vilniaus masonų kasdienybė simbolikoje. *XVIII amžiaus studijos*, T. 4, p. 144–163. Žiūrėta 2025-01-15 internete: <https://www.istorija.lt/data/public/uploads/2021/06/2018-xviii-a.-studijos-t.-4-6-daiva-milinkeviciute-tarp-dvieju-kolonu-p.-144-163.pdf>.
42. Misiukonis, T., Matusevičiūtė, V., ir Grajauskas, M. (2014). *Dėmesio, grupė! Praktiniai darbo su grupe būdai ir technikos*. Vilnius: Vaga.
43. MLE – *Mažosios Lietuvos enciklopedija*. (2024). Žiūrėta 2024-11-30 internete: <https://www.mle.lt/>.

44. Naujas popiežiaus pastoralas: nuo ferulos iki kryžiaus. (2009, gruodžio 3). *Bernardinai.lt*. Žiūrėta 2024-11-17 internete: <https://www.bernardinai.lt/2009-12-03-naujas-popieziaus-pastoralas-nuo-ferulos-iki-kryziaus/>.
45. Nauji metai Tiltagalių kaime prasidėjo beisbolo lazdomis ginkluotos gaujos siautėjimu. (2017, sausio 2). *Delfi*. Žiūrėta 2024-11-25 internete: <https://www.delfi.lt/news/daily/crime/nauji-metai-tiltagaliu-kaime-prasidejo-beisbolo-lazdomis-ginkluotos-gaujos-siautejimu-73326986>.
46. Osteikaitė, R. (2024, rugpjūčio 17). Mažai žinoma Čarlio Čaplino gyvenimo pusė: potraukis nepilnametėms, problemos su valdžia ir palaidoto kūno vagystė. *Delfi*. Žiūrėta 2024-11-25 internete: <https://www.delfi.lt/gyvenimas/istorijos/mazai-zinoma-carlio-caplino-gyvenimo-puse-potraukis-nepilnametems-problemos-su-valdzia-ir-palaidoto-kuno-vagyste-120043340>.
47. Paryžiaus mados savaitėje – medine lazda pasirėmęs Samas Smithas: gerbėjai klausia, kas nutiko. (2024, kovo 3). *Žmonės*. Žiūrėta 2024-11-25 internete: <https://zmones.15min.lt/naujiena/paryziaus-mados-savaiteje-medine-lazda-pasiremes-samas-smithas-gerbejai-klausia-kas-nutiko-xvVZP1rdBg4>.
48. Petrauskas, E. (2017). *Laidosena viduramžių Lietuvoje: mirusiųjų deginimo paprotys*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, Lietuvos istorijos institutas.
49. Piktografija ir daiktinis raštas (I dalis). (2008). *Lietuvių kalba ir literatūra*. Žiūrėta 2024-11-25 internete: <https://lietuviukalbairliteratura.lt/piktografija-ir-daiktinis-rastas-i-dalis/>.
50. Povilaitis, R. (Sud.) (2017). *Lietuvių tradicinių žaidimų vadovas*. Kaunas: Aleksandro Stulginskio universitetas.
51. Račiūnaitė-Vičinienė, D. (2012). Botagas. Darbo įrankis, papročių atributas, simbolis... ir muzikos instrumentas? *Liaudies kultūra*, 2(143), 33–58. Žiūrėta 2024-11-25 internete: https://tautosmenta.lt/wp-content/uploads/2013/12/Vyciniene_Daiva/Vyciniene_LK_2012_2.pdf.
52. Rimantienė, R. (1996). *Akmens amžius Lietuvoje: vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams* (2-as papild. leid.). Vilnius: Žiburys.
53. Rutkauskas, A. (2020, spalio 28). Lietuvoje – unikali archeologijos paroda, kurios eksponatus galima paliesti. *Lietuvos rytas*. Žiūrėta 2024-11-16 internete: <https://www.lrytas.lt/it/ismanyk/2020/10/28/news/lietuvoje-pirmoji-archeologijos-paroda-kurios-eksponatus-galima-bus-paliesti-16891135>.
54. Sajenkienė, J., ir Macienė, J. (2024). Kūrybos įtaka lazdų meistro Mečislovo Ežerskio gyvenimui. *Taikomieji moksliniai tyrimai*, 3(1), 225–238.
55. Skurvydaitė, L. (2004). Lietuvos valdovų insignijos XIII amžiaus pabaigos – XV amžiaus vidurio majestotiniuose antspauduose: ikonografiniai politinės programos ypatumai. *Lietuvos istorijos studijos*, 14, 18–30.
56. Steponavičienė, D. (2007). *Lietuvos valdovo dvaro prabanga XIII a. viduryje - XVI a. pradžioje*. Vilnius: Versus aureus.
57. Suslavičius, M. (2013, sausio 29). Ariogaloje beisbolo lazdomis ginkluota gauja negailėjo futbolo sirgalių. *Lietuvos rytas*. Žiūrėta 2024-11-25 internete: <https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/kriminalai/2013/01/29/news/ariogaloje-beisbolo-lazdomis-ginkluota-gauja-negailejo-futbolo-sirgaliu-papildyta--5078321>
58. Šaolino lazda. (2015). *Shaolin*. Žiūrėta 2024-11-30 internete: <https://shaolin.lt/%C5%A1aolino-lazda>.
59. *Šiaulių Garbės CV* (2019). Žiūrėta 2024-11-25 internete: <https://siauliugarbescv.lt/apie-projekta/>.
60. Šlekonytė, J. (2006). Keli pastebėjimai apie žaidimą „Ražemuko gaudymas“. *Tautosakos darbai XXXI*, 201–211. Žiūrėta 2024-11-29 internete: <https://www.liti.lt/failai/20%20Slekoonyte%20.pdf>.

61. Šventasis Kristoforas – nuo legendos iki tikrovės. (2023, liepos 24). *Bernardinai.lt*. Žiūrėta 2024-11-16 internete: <https://www.bernardinai.lt/sventasis-kristoforas-tarp-legendos-ir-tikroves/>.
62. *Šventasis Raštas*. (1990). Senasis Testamentas. 1 tomas. Vilnius: Vaga.
63. Thomas, D. R. (2006). A General Inductive Approach for Analyzing Qualitative Evaluation Data. *American Journal of Evaluation*, 27(2), 237–246. Žiūrėta 2025-01-14 internete: <https://medecine-generale.sorbonne-universite.fr/wp-content/uploads/2020/09/A-general-inductive-approach-for-analyzing-qualitative-evaluation-data.pdf>
64. Tresidder, J. (2005). *Dictionary of Symbols*. San Francisco, California: Chronicle Books. Žiūrėta 2024-11-16 internete: <https://archive.org/details/completedictiona00jack/mode/2up>.
65. TŽŽ – Kinderys, A. (Ats. Red.). (2003). *Tarptautinių žodžių žodynas* (2-a pataisyta laida). Vilnius: Alma littera.
66. Urbonavičienė, D. (2000). *Lietuvių apeiginė etnochoreografija*. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija.
67. Valenta, A. (2015, spalio 20). Baltoji lazdelė – neregio socialinio aktyvumo ženklas. *Lietuvos rytas*. Žiūrėta 2024-10-16 internete: <https://www.lrytas.lt/asgaliu/lygios-galimybes/2015/10/20/news/baltoji-lazdele-neregio-socialinio-aktyvumo-zenklas-2922002>.
68. *Virtualus muziejus*. (2020). Žiūrėta 2024-11-29 internete: <https://virtualus.kaunomuziejus.lt/istorijos/lietuviu-liaudies-muzikos-instrumentas-pusline/>.
69. Vyšniauskaitė, A., Kalnius, P., Paukštytė-Šaknienė, R. (2008). *Vedybos. Lietuvių šeima ir papročiai* (p. 271–395). Vilnius: Mintis.
70. *VLE – Visuotinė lietuvių enciklopedija*. (2024). Žiūrėta 2024-11-16 internete: <https://www.vle.lt/>.
71. Žydžiūnaitė, V., ir Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai: vadovėlis socialinių mokslų studijų programų studentams*. Vilnius: Vaga.